

ÖREBROPROJEKTET

Delstudier

28.

UTSTÖTTA BARN

En uppföljningsstudie av barn som var utstötta ur
kamratgruppen i 3k 3

Anna Broman

Maj 1974

Psykologiska institutionen

Stockholms universitet

Psykologiska Institutionen
Box 6706
113 85 Stockholm
Tel. 08 - 22 81 60/353
Professor David Magnusson

FÖRORD

Sedan 1965 bedrivs vid Psykologiska institutionen, Stockholms Universitet ett longitudinellt forskningsprojekt som kallas Anpassning, beteende och prestation: Örebroprojektet.

Det är en tvärvetenskaplig studie av anpassningen hos individer från skolåldern upp i vuxen ålder. Anpassning betraktas som en process. En utförlig presentation ges i en monografi av Magnusson, Dunér & Zetterblom (1974).

Projektet följer två årsklasser elever födda 1952, en pilotgrupp, och elever födda 1955, huvudgruppen från det de började i sjätte respektive tredje årskursen i grundskolan. En ansenlig mängd basinformation finns nu tillgänglig från datainsamlingar av totalgruppen gjorda 1965, 1968, 1970-71.

Denna rapport syftar främst till att beskriva en grupp barn som vid tiden för datainsamlingen kunde anses ha dåliga kamratrelationer i skolan. Studien är av explorativ art och avser att följa upp två grupper av barn med dåliga kamratrelationer, dels barn som är mer aktivt utstötta av sina kamrater, dels barn som är mer passivt utstötta eller negligerade.

Barnen är identifierade (uttagna) med hjälp av sociometriska mått i åk 3 och åk 6. Barnens utveckling kommer att belysas ur såväl yttre som inre anpassningssynpunkt, med faktorer som deras egen upplevelse av situationen, allmän trivsel i skolan, med kamrater och lärare, lärarnas upplevelse av eleverna, samt olika tecken på anpassningssvårigheter längre upp i årskurserna.

Undersökningen får ses som en del av ett större problemområde som behandlar olika aspekter av de sociala relationernas betydelse för individens egen anpassning och utveckling.

Stockholm den 6 maj 1974

David Magnusson
Vetenskaplig ledare

Anders Dunér

Innehållsförteckning

	sid.
FÖRORD	
I BAKGRUND	1
I. 1 Kamratgruppen	1
I. 2 Skol klassen	2
I. 3 Popularitet - Impopularitet	3
I. 4 Mobbing	4
I. 5 Aktiv och passiv utstötning	5
II UNDERSÖKNINGENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
II. 1 Syfte	7
II. 2 Frågeställningar	7
III UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING	8
III. 1 Den sociometriska metoden	8
III. 2 Urvalsinstrument	10
III. 3 Olika valmönster i den aktuella undersökningsgruppen	11
III. 4 Undersökningsgrupper	12
III. 5 Gruppindelning efter stabilitet i det sociometriska måttet	12
IV UNDERSÖKNINGSVARIABLER OCH UNDERSÖKNINGSINSTRUMENT	14
IV. 1 Översikt av variabler	14
IV. 2 Stabilitet i kamratstatusmättet belyst av sociometriska mått i åk 6 och åk 8	16
IV. 3 Yttre förändring i form av klassbyte	16
IV. 4 Socioekonomiska förhållanden	16
IV. 5 Upplevd skol- och kamratrivsel	17
IV. 6 Självskattning	17
IV. 7 Klassrumsbeteenden (lärarskattningar)	18

		sid.
IV. 8	Föräldrarelationer	18
IV. 9	Lärrarrelationer	18
IV. 10	Andra tecken på bristande yttre eller inre anpassning	18
IV. 11	Begåvning och skolprestation	19
IV. 12	Studier efter grundskolan	19
V	STABILITET	20
V. 1	Bakgrund	20
V. 2	Resultat	20
VI	FÖRÄNDRINGAR I DEN YTTRE SITUATIO- NEN - BYTE AV SKOLKLASS	22
VI. 1	Bakgrund	22
VI. 2	Resultat	22
VII	HEMBAKGRUND	24
VII. 1	Bakgrund	24
VII. 2	Resultat	24
VIII	TRIVSEL	26
VIII. 1	Bakgrund	26
VIII. 2	Resultat	26
IX	SJÄLVSKATTNING	29
IX. 1	Bakgrund	29
IX. 2	Resultat	30
X	LÄRARSKATTNINGAR - BETEENDEMÖNSTER I KLASSRUMMET	32
X. 1	Bakgrund	32
X. 2	Resultat	33
XI	FÖRÄLDRARELATIONER	37
XI. 1	Bakgrund	37
XI. 2	Resultat	37

		sid.
XII	LÄRARRELATIONER	40
XII. 1	Bakgrund	40
XII. 2	Resultat	41
XIII	OLIKA TECKEN PÅ BRISTANDE INRE OCH YTTRE ANPASSNING PÅ HÖGSTADIET	42
XIII. 1	Bakgrund	42
XIII. 2	Resultat	42
XIV	BEGÅVNING OCH PRESTATION	45
XIV. 1	Bakgrund	45
XIV. 2	Resultat	46
XV	ANDEL ELEVER SOM FORTSATTE TILL GYMNASIESKOLAN	49
XIV	SAMMANFATTNING	51
	Resultatöversikt	54
	Diskussion	57
	Litteraturförteckning	
	Bilagor	

I BAKGRUND

I:1 Kamratgruppen

Behovet att bli accepterad av andra tycks utgöra ett grundbehov för de flesta människor. Att berövas den adekvata tillfredsställelsen av detta behov är antagligen mycket allvarligt och får ofta individen att försvara sig på olika sätt mot ytterligare förluster genom rädsla eller aggression.

Såsom vårt samhälle utvecklas idag kommer andra grupper än familjegruppen att inta en alltmer central plats för individen.

Redan på ett mycket tidigt stadium måste barnet ofta lära sig att fungera i ganska stora kamratgrupper, först på daghem, i förskola och senare i skolan.

I skolan fäster man allt större vikt vid gruppfunktioner av olika slag. Av läroplan för grundskolan framgår "att skolan även bör befrämja elevernas emotionella och sociala fostran". Eleverna får lära sig att arbeta i grupp, att kommunicera med varandra och uttrycka sig verbalt och muntligt i långt större utsträckning nu än tidigare.

Att uppleva sin roll i kamratgruppen som meningsfull är därför troligtvis mycket viktigt och svårigheter att anpassa sig till gruppen har förmodligen stor betydelse för barnets totala anpassning och trivsel både i den aktuella situationen och senare i livet.

Förmågan att fungera med andra människor på ett sätt som är tillfredsställande både för individen själv och för de övriga i gruppen måste ses i ett helhetsmönster där en mängd olika faktorer har betydelse.

Det kan vara egenskaper t ex hos individen som grundlagts på ett mycket tidigt stadium i livet som avgör individens sätt att fungera och förhålla sig till gruppen. Andra faktorer som spelar in är egenskaper hos kamratgruppen och hos läraren och den situation i övrigt som individen befinner sig i. Alla individer passar inte i alla grupper. Den vuxne har ofta mycket större möjligheter än barnet att välja den eller de grupper som passar henne bäst. Barnet måste ofta stanna i den skolklass som tilldelats henne.

För det mesta är det troligtvis en samverkan av olika faktorer som avgör individens anpassning till gruppen.

Vårt högindustrialiserade samhälle medför ofta hög grad av centralisering med stora bostadsområden, stora skolenheter, stora skolklasser med högt specialiserade lärare som får allt mindre kontaktmöjligheter med de enskilda eleverna. Denna situation bidrar antagligen till att skapa en kontaktlös och anonym situation för individen.

De flesta har någon gång eller under kortare perioder av sitt liv upplevt svårigheter i relationen till kamraterna. Många klarar av dessa på ett tillfredsställande sätt, antingen genom att anpassa sig själva till kamraterna och gruppens normer eller genom att påverka gruppen och anpassa denna till sig själva.

En del barn har emellertid mer varaktiga perioder av svårigheter i relationen till kamraterna. Somliga har uppenbara problem och utsätts under långvariga perioder för ett aktivt ogillande från kamratnas sida, ett problem som uppmärksammas mycket under senare tid under benämningen mobbning.

Andra bemöts av ett mer passivt ogillande eller likgiltighet från kamraterna, en situation som är mer svårupptäckt och svårgripar. Det gäller individer som inte är direkt illa omtyckta men inte heller omtyckta av någon av kamraterna. De är med andra ord negligerade av gruppen.

Kamratproblem har börjat uppmärksammas alltmer i skolorna, men håller ögonen öppna för barn med uttalade kamratsvårigheter och söker komma åt de bakomliggande orsakerna. Man vill på ett så tidigt stadium som möjligt kunna hjälpa barnet till en mer positiv kamratsituation, samt påverka utformningen av skolsituationen för att förebygga uppkomsten av problemen.

I:2 Skolklassen

Skolklassen representerar en viktig social enhet. Det är den grundläggande inlärningsenheten. Detta gäller inläring av stoff och fakta - men skanske i större utsträckning erfarenhet och träning när det gäller att umgås med andra individer.

Den grupp klassen utgör kan ses som ett slutet system - eleverna kommer vanligen att stanna inom denna grupp i flera år. Det är nödvändigt för dem att anpassa sig till varandra och de kan inte komma ifrån att bli beroende av varandra på flera olika sätt.

Interaktionsmönstret i klassrummet kan ses som formellt och informellt, och en stor del av kommunikationen består av den informella strukturen. Inom skolklassen utvecklas vissa attraktionsmönster, dvs. känslor som tycker om, tycker ej om eller likgiltighet.

En stor del av individens tid utspelas i skolklassen. En observation av en pojkes dag visade att 35% av episoderna var klassrumsepisoder, (Wright, H. F., m fl, 1951).

Detta kanske inte kan generaliseras till alla skolelever, men man kan sannolikt dra den slutsatsen att elever näst familjen kommer att uppleva sina största tillfredsställelser och sina besvärligaste konflikter inom klassgruppen. Erfarenheter från interaktion i klassen och med klasskamrater utanför klassrummet kommer antagligen att ha stort inflytande på individens färdighet att umgås med andra samt på individens syn på sig själv.

I: 3 Popularitet - Impopularitet

Popularitet är ett omfattande begrepp som kan tolkas mycket olika i olika sammanhang och av olika personer. En individ kan vara populär och eftersökt i ett visst sammanhang men inte i ett annat.

Många barn är mer generellt omtyckta och accepterade i de flesta situationer, medan andra barn är isolerade eller utstötta både i och utanför skolan. Detta mer övergripande mönster hänger ofta samman med vissa personlighetsdrag och livssituationer.

Bonney (1943) har framlagt två syndrom av popularitetsegenskaper hos skolbarn i åk 4. Det ena mönstret innefattar starka aggressiva personlighetsdrag som ledarskap, entusiasm och aktivt deltagande, det andra, draget som vänlighet, trevligt utseende m. m.

Dunnington & Elkins (1955) observerade att de mest populära barnen spelade fler roller i gruppen och hade fler attribut som stämde med gruppens värderingar. De minst populära barnen tycktes mer rigida i sitt rollspel.

Man bör inte kategoriskt utgå från att hög popularitet alltid innebär en för individen lycklig situation. Alexander (1952) har tagit upp detta i en studie om "personlighet och sociala drag" och menar att hög popularitet kan vara substitut för självständighet och säkerhet.

Kidd (1951) sökte belysa varför människor blev illa omtyckta av sina kamrater.

Isolering var associerat med personlighetsdrag som var typiska för frustrering och osäkerhet, nämligen aggression och tillbakadragenhet. Den utstötta tycktes vara taktlös i sin roll och misslyckades ofta att uppfatta gruppdefinitioner och förväntningar. Isolerade var enligt Kidd individer som ej attraherar andra, vare sig de är direkt illa omtyckta eller bara ignorerade.

Northway (1944) genomförde en intensivstudie av barn i 5:e och 6:e årskursen och följde dem i två år. Outsidergruppen tycktes bestå av tre grupper av barn med olika personlighetsmönster.

1. Barn som saknade vitalitet, var sämre begåvade, var slarviga med arbetsvanor och kläder samt saknade intressen för folk och aktiviteter.
2. Socialt ointresserade barn som var tysta och tillbakadragna, men som i många fall hade personliga intressen som t ex konst, vetenskap och musik.
3. Socialt ineffektiva barn. Barnen i denna grupp kunde karaktäriseras som bråkiga och rebelliska, skrytsamma och störande. De hade ofta hög vitalitet, men gjorde felaktiga och fruktlösa försök att bli accepterade i gruppen.

De två senare mönstren i Northways indelning stämmer väl med Kidds teori om att isolering skulle vara relaterat till aggression eller tillbakadragenhet och detta i sin tur en reaktion på frustrering och osäkerhet.

I:4 Mobbning

Mobbning är ett ganska nytt ord som beskriver en mycket gammal företeelse. Innebörden enligt en definition är den, att en grupp människor utövar fysiskt eller psykiskt våld mot en enskild individ. Det kan vara frågan om såväl grovt psykiskt eller fysiskt våld som alla de mindre former av trakasserier och utfrysning som vi dagligen möter människor emellan.

Dan Olweus (1973) belyser problemet mobbning bland skolbarn både från den mobbandes och den mobbades synpunkt. (Översittare och hackkycklingar). Han anser att båda uppvisar ett stort personlighetsmönster.

Förekomsten av mobbning bland de barn som kommer att beskrivas i denna studie finns det inga uppgifter om. Även om det för en del av barnen kunde vara relevant att använda termen mobbning kommer i stället att användas termerna aktiv och passiv utstötning. Aktivt utstötta benämns de barn som alltid väljs i sista hand av sina kamrater, passivt utstötta, de som till övervägande del får mellanplaceringar, men som aldrig väljs i första hand.

I: 5 Aktiv och passiv utstötning

För 80 år sedan sade William James:

"We are not only gregarious animals liking to be in sight of our fellows, but we have an innate propensity to get ourselves noticed, and noticed favourably by our kind. No more fiendish punishment could be devised, were such a thing physically possible, then that one should be turned loose in society and remain absolutely unnoticed by all the members thereof".

I de flesta studier som gjorts om barn med dåliga kamratrelationer, har man huvudsakligen uppmärksammat barn med uttalade svårigheter, barn som är direkt illa omtyckta av gruppen. Ofta gäller detta barn som utsätts för trakasserier av olika slag (mobbning).

En annan grupp som troligtvis befinner sig i en lika svår situation som ovanstående är de barn som i stor utsträckning negligeras av de övriga. Dessa blir ofta i en mening "anonyma" och man uppmärksammar dem inte så lätt. Författare nämner om dem i litteraturen men man har inte gjort några mer ingående studier om detta problem.

Stensaasen (1965) fann att endast hälften av de isolerade i en klass var illa omtyckta. Den andra hälften av isolaten var snarare negligerade.

Jennings (1943, 1950) berör i en studie om ledarskap och isolering två typer av barn som är utstötta av kamraterna. Han kallar den ena gruppen för "neglected" och beskriver den som osjälvständig, tillbakadragen och opersonlig. De mer aktivt utstötta barnen kallar han "isolated" och denna beskrivs som mer utagerande, gåpålig och hävdande.

Gronlund och Andersson (1957) visar i en studie av personlighetskaraktistika hos socialt accepterade, negligerade och tillbakavisade skolbarn i åldern 12-14 år att elever som beskrevs som tysta och lugna snarare var försummade och förbisedda än illa omtyckta av kamraterna.

Direkt socialt tillbakavisande mötte elever med aggressiv och orolig läggning. I ett sampel av elever från åk 7 fann Stensaasen att endast hälften av de isolerade var illa omtyckta. De övriga var snarare negligerade. Stensaasen(1965).

Många barn och ungdomar har genom destruktivt beteende tvingat gruppen att lägga märke till dem. Att vara aktivt hatad är för många bättre än att inte vara någonting alls.

Rollo May (1972) ger en beskrivning av hur människan kan reagera på total likgiltighet och anonymitet:

"Detta tillstånd av främlingskap och anonymitet borde vara plågsamt för vem som helst och det kan mycket väl hos genomsnittsmänniskan framkalla fantasier som närmar sig det patologiska. Den anonyme kan känna det så: "Om jag inte kan påverka eller röra vid någon, så kan jag åtminstone genom att plåga, såra - chocka er till någon slags lidelse - jag skall åtminstone bli säker på att vi båda känner någonting och jag skall tvinga dig att se mig och bli medveten om att jag också finns där. ""

II UNDERSÖKNINGENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

II: 1 Syfte

Av det föregående framgår att barn kan ha kamratsvårigheter på olika sätt. Att vara negligerad av gruppen är troligtvis lika svårt för individen som att vara aktivt utstött.

Huvudsyftet med denna studie är att ur olika aspekter av anpassningen, såväl yttre som inre, belysa utvecklingen hos barn som på **lågstadiet** var passivt eller aktivt utstötta ur kamratgruppen.

Avsikten är inte i första hand att studera skillnader mellan de aktivt och de passivt utstötta. I stället kommer var och en av dessa grupper att jämföras med barn i allmänhet.

Undersökningen måste ses som explorativ, men av resultaten hoppas man att det framgår vissa utvecklingsmönster som kan vara kännetecknande för dessa barn.

II: 2 Frågeställningar

1. Hur stabil är kamratsituationen för barn som är passivt och aktivt utstötta på lågstadiet? Är de fortfarande utstötta ur kamratgruppen på mellanstadiet och högstadiet?
2. Kan en yttre förändring såsom byte av skolklass påverka kamratsituationen för de utstötta?
3. Vad är kännetecknande i barnens bakgrundsförhållanden? - Föräldrarnas socialgrupp och utbildningsnivå.
4. Hurdan är barnens upplevelse av situationen i fråga om skol- och kamrattrivsel?
5. Skiljer sig dessa barn från andra i fråga om självkänsla?
6. Hurdant är barnens beteendemönster i klassrummet?
7. Hurdan är upplevelsen av föräldrarelationer på högstadiet?
8. Hurdan är upplevelsen av lärarrelationer på högstadiet?
9. Finns det andra tecken på bristande anpassning på högstadiet?
10. Hur ser barnen ut begåvningsmässigt och hur presterar de i skolan?
11. Hur stor andel av dessa fortsätter med gymnasiestudier?

III UNDERSÖKNINGENS UPPLÄGGNING

Denna undersökning är en uppföljningsstudie av extremgrupper. I åk 3, 1965, har valts ut en grupp barn med extremt dåliga kamratrelationer, vilken i sin tur indelats i grupper om passivt utstötta och aktivt utstötta.

På grundval av barnens kamratsituation i åk 6, 1968, har barnen indelats i grupper om stabilt och instabilt utstötta.

Dessa grupper har sedan studerats i ett antal variabler i både åk 3, 6, 8 och 9 samt i viss mån även på gymnasiet.

Nedan följer en beskrivning av förfaringssättet.

III: 1 Den sociometriska metoden

Det sociometriska testet lanserades som en ny metod att mäta relationerna i grupper, genom Morenos bok "Vem skall överleva" (1934).

Många andra gav emellertid tidigt självständiga bidrag till denna metod och namn som Terman, Bernfelt, Reininger, Catell och Koskenniemi bör också nämnas som upphovsmän till metoden.

Det sociometriska testet är en teknik som utkristalliserar gruppmedlemmarnas känslor för varandra. Den utgör en valsituation för medlemmarna i en speciell grupp, där varje gruppmedlem ombeds att ange sina preferenser angående de övriga i gruppen i ett visst avseende.

Svaren anger riktning angående tycker om, tycker inte om eller neutral. Det sociometriska testet beskriver direkt olika karaktäristika hos gruppen, såsom statusskillnader mellan gruppmedlemmarna, grad av ömsesidighet i valen, gruppsammanhållning, ledarskap i gruppen m. m.

Sociometri har definierats som mätning av alla slags relationer mellan individer och enligt en mer specifik definition innebär sociometri mätningar av alla slags preferentiella relationer mellan individer.

Morenos ursprungliga teknik för studium av individuella preferenser är synnerligen enkel. Den innebär i princip att de enskilda medlemmarna i den aktuella undersökningsgruppen väljer den eller de individer, som de helst vill vara tillsammans med i en viss typ av situation.

Varje elev i en skolklass får t ex skriva namnen på den eller de klasskamrater han helst vill sitta tillsammans med på lektionerna eller arbeta tillsammans med i en grupp.

Valen sker inte anonymt, man vet vilka både vilka som är väljarna och vilka de valda är. Detta möjliggör studium av ömsesidighet i processen. Man bör använda ganska specifika valsituationer eller konkreta situationer i stället för att helt allmänt fråga efter preferenser, då detta underlättar för väljaren att fatta beslut, men man bör inte använda alltför specifika situationer, då det då blir svårt att generalisera preferenserna.

I preferensundersökningar där valtendenserna gäller estetiska föremål är det naturligt att studera inte bara vad försökspersonerna tycker bra om utan också vad de tycker illa om. Att använda negativa val kan emellertid hos många individer framkalla skuldkänslor, varför detta ofta inte är lämpligt att använda. Å andra sidan får man större information om antipatiernas frekvens om man använder negativa val.

Både begränsade och obegränsade val förekommer. I det förra fallet anger försöksledaren hur många individer som skall väljas ex 1, 2 eller 5. I det senare fallet väljs så många individer som väljarna finner naturligt. Den förra metoden underlättar bearbetningen. Med den senare går det att studera ex. gruppens sociala expansivitet.

Ofta ombeds väljaren att ange sina val i den ordning han helst skulle vilja få dem realiserad. Man får då rangordnade val.

Fullständig eller total rangordning tillämpas då man vill att var och en i gruppen skall rangordna hela gruppen.

Med denna metod får man nästan samma information som när man använder negativa val, dvs man får en bild även av negativa känslor i gruppen genom de sista valplaceringarna. Det är troligtvis lättare att placera en individ sist i en preferenslista än att direkt ange ett negativt val.

Många forskare betonar vikten av att välja ett fåtal valaspekter som kan ge uttryck för betydelsefulla och verklighetsanknutna situationer i individernas relationer till varandra för att öka validiteten i mätningen.

Evans (1962) menar att något yttre validitetskriterium inte är aktuellt för sociometriska mätningar, då det sociometriska testet är konstruerat att utlösa det beteende som studeras, och i den utsträckning som detta görs kan man anse mätningen valid.

Andra sätt att fastställa individernas relationer till varandra i grupper är olika skattningsförfaranden, där individerna får skatta de övriga i gruppen efter olika egenskaper på en skala, men inte i någon rangordning som i de sociometriska skattningarna.

Faran eller nackdelen med detta förfaringssätt kan vara att det lätt inträder haloeffekter. Valen kan tendera att bli t ex övervägande positiva för de flesta gruppmedlemmarna på grund av en önskan att vara positiv mot alla.

Ytterligare ett sätt att belysa individernas relationer i en grupp är att använda individernas uttalade upplevelse av sina relationer. Det är emellertid tänkbart att de uppgifter man då får inte alltid överensstämmer helt med den faktiska situationen.

Av 25 flickor inom Örebroprojektet som specialstuderats med avseende på överensstämmelse mellan intervjusvar och enkätsvar (Andersson 1974) uppger de flesta att de har goda kamratrelationer. Den låga frekvensen av uppgivna störningar kan tänkas sammanhånga med att det är statusladdat att ha goda kamratrelationer, varför det skulle vara svårt att ens för sig själv medge några sådana störningar.

III: 2 Urvalsinstrument

Sociometriska skattningar, klassrum, eget kön, total rangordning från Örebroprojektets huvudgrupp åk 3, 1965.

Varje elev har i åk 3 och åk 6 rangordnat sina kamrater. Klassen ställdes inför experimentsituationen att klassen skulle förflyttas till ett annat klassrum och att alla elever inte kunde följa med på grund av utrymmesbrist. Uppgiften bestod i att rangordna kamraterna i den ordning man ville att de skulle komma med vid en sådan flyttning. Rangordningen var total, dvs. alla elever i klassen av samma kön skulle rangordnas.

De insamlade sociometriska data har förts upp klassvis på sociomatriser. Varje individ representeras i ett rutsystem av en kolumn, i vilken hans angivna val skrivs in, dels av en rad i vilken hans mottagna val automatiskt kan avläsas. Sociomatrisen visar direkt i vilken rangordning en individ väljer de övriga samt vilka rangordningsval en individ får av de övriga i gruppen.

III: 3 Olika valmönster i den aktuella undersökningsgruppen

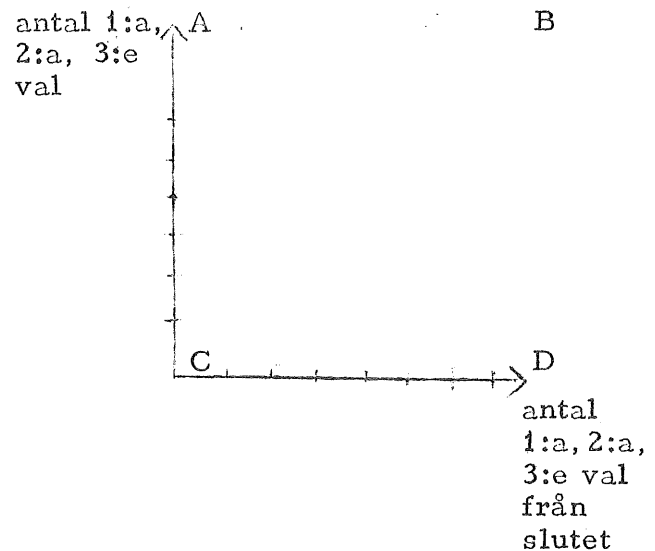
Av sociomatriskerna angående kamratval, klassrum, eget kön, för de aktuella undersökningsgrupperna framgår för eleverna olika attraktionsmönster. Olika individer kan få samma genomsnittliga rangordningstal, medan valstrukturerna kan vara mycket olika. En individ kan vara placerad mycket högt på skalan av vissa av sina kamrater, och lågt av andra, medan en annan individ kan vara placerad i mitten av de flesta kamraternas.

Den första individen är både mycket omtyckt och illa omtyckt, medan den senare individen bemöts med likgiltighet från hela gruppen. Det är rimligt att anta att den första situationen skulle vara mer gynnsam för den sociala anpassningen.

För att få ett extremt högt eller ett extremt lågt rangordningsmedelvärde krävs dock att de flesta kamraterna är överens i sina skattningar.

Man kan föreställa sig valmönstret för olika individer enligt figur 1a och b.

		väljare					
		A	B	C	D	E	F
valda	A		1	1	1	2	2
	B	5		5	5	1	1
	C	3	3		3	4	4
	D	4	4	4		5	5
	E	1	2	3	4		3
	F	2	5	2	2	3	

Figur 1a Sociomatrix

Figur 1b.

Individen A är mycket populär och får övervägande 1:a val, B är både populär och impopulär, C får varken 1:a eller sista val och antas bli bemött med likgiltighet i gruppen och vara passivt utstött. D får övervägande sistahandsval och antas vara aktivt utstött.

Det är individer av typen C och D som förmodligen är sämst anpassade i kamratgruppen, och det är dessa individer som är föremål för denna undersökning.

En operationell definition av de passivt utstötta är de barn som inte fått något val av någon av kamraterna i vare sig 1:a, 2:a eller 3:e hand, och som fått övervägande delen av sina val mot mitten av rangordningen.

En definition av de aktivt utstötta är de barn som inte heller fått något val av kamraterna i 1:a, 2:a eller 3:e hand, och som dessutom fått övervägande delen av sina val på 1:a, 2:a eller 3:e plats räknat från slutet av rangskalan.

III: 4 Undersökningsgrupper

Ur en totalgrupp på 966 elever i vanlig klass (476 pojkar och 490 flickor) i Örebro grundskolor, vilka av sina klasskamrater erhållit sociometriska skattningar, har uttagits extremgrupper om passivt och aktivt utstötta enligt det urvalsförfarande som beskrivits ovan.

Följande undersökningsgrupper uppdelade på kön har erhållits:

Passivt utstötta:	Pojkar	23
	Flickor	26
Aktivt utstötta:	Pojkar	31
	Flickor	22

III: 5 Gruppindelning efter stabilitet i det sociometriska måttet

Ett värde från ett enda skattningstillfälle kan vara ett osäkert mått som urvalsgrund för extremgrupper.

Även om det sociometriska måttet visat sig vara stabilt, speciellt när det gäller extremgrupperna (Jenings, 1960) kan det ibland vara tillfälligheter som avgör skattningarna.

De passivt och aktivt utstötta barnen har därför, ytterligare indelats i grupper om stabilt och instabilt utstötta. Denna indelning har gjorts på grundval av sociometriska skattningar i åk 6, -68, av samma slag som de som gjordes i åk 3, -65.

För många av de instabilt utstötta gäller emellertid att de endast i liten utsträckning förbättrat sina kamratrelationer, varför de inte kan betraktas som barn med goda kamratrelationer.

I tabell 1 presenteras antalet individer i de olika grupperna.

Tabell 1. Stabilitet till åk 6

	Pojkar		Flickor	
	Instabila	Stabila	Instabila	Stabila
Passivt utstötta	12 52%	11 48%	15 57,5%	11 42,5%
Aktivt utstötta	18 58%	13 42%	11 50%	11 50%

III:6 Bortfall

Från åk 3 till åk 6 förekommer inget bortfall i de aktuella undersökningsgrupperna.

Bortfallet efter åk 6 t. o. m. pågående läsår i åk 9 presenteras i tabell 2.

Tabell 2. Bortfall i de aktuella undersökningsgrupperna

	Pojkar	Flickor
Passivt stabilt utstötta	1 - slutat efter åk 8	1 - slutat efter åk 8
Passivt instabilt utstötta	1 - slutat efter åk 6 -	0
Aktivt stabilt utstötta	4 $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ slutat efter åk 6} \\ 3 \text{ slutat efter åk 8} \end{array} \right.$	3 $\left\{ \begin{array}{l} 2 \text{ slutat efter åk 6} \\ 1 \text{ slutat efter åk 8} \end{array} \right.$
Aktivt instabilt utstötta	7 $\left\{ \begin{array}{l} 3 \text{ slutat efter åk 6} \\ 4 \text{ slutat efter åk 8} \end{array} \right.$	2 $\left\{ \begin{array}{l} 1 \text{ slutat efter åk 6} \\ 1 \text{ slutat efter åk 8} \end{array} \right.$

IV UNDERSÖKNINGSVARIABLER OCH UNDERSÖKNINGSINSTRUMENT

Problemställningarna kommer att belysas med variabler som beskrivits med hjälp av Örebroprojektets basdata och som hämtats ur undersökningar inom projektet enligt nedanstående översikt.

<u>Huvudgrupp</u>	
Födelseår 1955	
1965	Totalgruppsundersökning Hela åk 3 (1066 elever)
1968	Uppföljningsundersökning Hela åk 6 (1060 elever)
1970	Uppföljningsundersökning Hela åk 8 (1198 elever)
1970	Undersökningar av sym- tombelastning, Kvinnliga elever i åk 8 (592 elever)
1971	Uppföljningsundersökning Hela åk 9 (1181 elever)
1971	Kriminologisk enkätunder- sökning. Manliga elever i åk 9 (579 elever)

IV: 1 Översikt av variabler

Nedan ges en översikt över studiens undersökningsvariabler, samt instrument som använts för att mäta dem.

<u>Variabler</u>	<u>Mätinstrument</u>	<u>Årskurs</u>
Stabilitet i kamrat- status	Sociometrisk data	6 och 8
Yttre förändring i form av klassbyte	Uppgifter om klassbyte i elevlistor	4
Socioekonomiska förhållanden	Föräldraenkät	3
Skol- och kamrat- trivsel	Elevenkät	3, 8 och 9

<u>Variabler</u>	<u>Mätinstrument</u>	<u>Årskurs</u>
Självskattning	Elevskattningar av egen sociometrisk status	3 och 6
Klassrumsbeteenden aggressivitet motorisk oro tillbakadragenhet disharmoni distraktion bristande skol- motivation spänning	Lärarskattningar	3 och 6
Föräldrarelationer	Elevenkät	åk 8 flickor åk 9 pojkar
Lärarelationer	Elevenkät	åk 8 endast flickor
Ängslan	Elevenkät	åk 8 endast flickor
Bristande självacceptans	Elevenkät	åk 8 endast flickor
Introversion	Elevenkät	åk 8 endast flickor
Asocialitet	Elevenkät	åk 8 endast flickor
Psykomatiska symtom	Elevenkät	åk 9 endast pojkar
Utagerande	Elevenkät	åk 9 endast pojkar
Konformitet	K-enkät	åk 9 endast pojkar
Kriminalitet	K-enkät	åk 9 endast pojkar
Begåvning	DBA	åk 6
Betyg	Betygsmedelvärden Betygsmedelvärden samt linjetillhörighet	åk 8 åk 9
Vidare studier efter gymnasiet	Andel som påbörjat gymnasiestudier ht -71 samt andel som slutat dessa åk 1 gymn.	åk 1 gymn.

Nedan följer en variabelbeskrivning med utgångspunkt från de mätinstrument som använts. För fullständig beskrivning av dessa kan hänvisas till Magnusson, Dunér & Zetterholm (1974).

IV: 2 Stabilitet i kamratstatusmättet belyst av sociometriska mått i åk 6 och åk 8

I åk 6 har använts sociometriska skattningar av samma slag som det som använts som urvalsgrund i åk 3 (se sid 10).

I åk 8 gav detta instrument så stort bortfall vid insamlingstillfället att ett annat sociometriskt mått använts. Detta kallas kommunikation, och eleverna ombads att pricka för de 5 klasskamrater som de talade med och umgicks mest med på raster och fritid. Varje individs poäng har vägts ihop till en summapoäng, där hänsyn tagits till vikten av valet.

Elevernas summapoäng har tilldelats beteckningarna, hög, medium och låg. En indelning som gjorts klassvis och där medelpoängen i varje klass legat till grund för indelningen.

Kamratsituationen i åk 8 kan således inte belysas av om eleven är passivt eller aktivt utstött, utan endast av grad av popularitet i klassen.

IV: 3 Yttre förändring i form av klassbyte

Byte av skolklass har här ansetts föreligga om en elev ensam eller med högst 2 av tidigare klasskamrater av samma kön från åk 3 till åk 4 hamnat i en ny klassammansättning.

IV: 4 Socioekonomiska förhållanden

Båda föräldrarna fick i åk 3 besvara frågor om utbildning och yrke. Som mått på familjens utbildningsnivå användes en indelning omfattande sju utbildningsgrupper, som grundar sig på den av föräldrarna som hade den högsta utbildningen.

De sju utbildningsgrupperna är följande:

1. Akademisk utbildning
2. Kvalificerad utbildning över studentexamen, men med kortare utbildningstid. Lärarhögskola, seminarium, socialhögskola, socialinstitut eller motsvarande
3. Gymnasial utbildning: Gymnasieingenjör, gymnasieekonom eller motsvarande
4. Utbildning på fackskolenivå: Institutingenjör, teknikerutbildning, handelsinstitut eller motsvarande med realexamen eller mot -

- svarande linjer inom enhetsskola, grundskola som grund.
5. Realskoleutbildning, flickskola, folkhögskola eller motsvarande specialutbildning som påbyggnad.
 6. Kvalificerad yrkesutbildning, yrkesskola eller motsvarande hantverksutbildning
 7. Ej yrkesutbildad arbetare
 8. Ej kodbara

Vid jämförelse med den gängse socialgruppsindelningen kan de ovan beskrivna utbildningsgrupperna 1 och 2 anses svara mot socialgrupp 1, grupperna 3 och 5 mot socialgrupp 2 och utbildningsgrupperna 6 och 7 mot socialgrupp 3.

IV: 5 Upplevd skol- och kamrattrivsel

En elevenkät från åk 3 (Beckne 1966) avser att mäta elevernas upplevelse av skolan i olika avseenden, däribland upplevelsen av kamratrelationer.

Enkäten består av enkla frågor, som besvarats genom markering av ett av flera alternativ, som uttrycker graden av en viss uppfattning eller upplevelse.

Genom faktoranalyser av data från enkäten framkom 4 faktorer för åk 3. Den som här använts betecknas allmän skoltrivsel och består till stor del av frågor som rör trivsel med kamraterna (se bilaga 1 och 2).

Ju högre värden en individ har på faktorskalorna desto sämre kan man anse att anpassningen är.

Mått på den upplevda kamrattrivseln på högstadiet har för flickorna grundats på en faktor om kamratrelationer som ingår i en enkät om symtombelastning hos 15-åriga flickor i åk 8 (bilaga 10 och 12).

Pojkarnas upplevda kamrattrivsel på högstadiet är hämtad från elevenkät i åk 9, där bl. a. en faktor om kamratrelationer ingår (bilaga 6 och 9).

IV: 6 Självskattning

I samband med val av kamraterna inför tänkt klassrumsbyte fick eleverna i åk 3, 6 och 8 ange vilka kamrater de trodde de flesta valt före respektive efter dem själva. Varje elev erhöll så ett rangvärde som 2-transformerats till en skala med medelvärde = 3. I denna studie ingår data från åk 3 och 6.

IV: 7 Klassrumsbeteenden (lärarskattningar)

Elevernas beteenden i klassrummet har skattats av lärarna i åk 3 och 6 i variablerna aggressivitet, motorisk oro, tillbakadragenhet, disharmoni, distraktion, skolleda (eller bristande motivation) och spänning. Dessa har definierats genom konkreta beskrivningar av extremyttringar av de beteenden man avsåg. På grund av stora skillnader mellan skattningarnas fördelningar i olika klasser har skattningspoängen transformerats till icke normaliserade standardpoäng för varje klass och känslgrupp. (Varje sådan grupp har medelvärdet 0 och standardavvikelsen 1).

IV: 8 Föräldrarelationer

Som mått på föräldrarelationer har för flickorna använts faktorer som benämns mamma- och papparelationer och som ingår i en symtombelastningsenkät för åk 8 (bilaga 10 och 12).

Uppgifter om föräldrarelationer för pojkarnas del kommer från faktorer om mamma- och papparelationer från elevenkät åk 9 (bilaga 6, 7 och 9).

IV: 9 Lärrarelationer

Uppgifter om upplevelsen av relationen till lärarna finns endast för flickor och ingår som faktor i ovan nämnda symtombelastningsenkät från åk 8 (bilaga 10 och 12).

IV: 10 Andra tecken på bristande yttre eller inre anpassning

Flickornas situation har dessutom belysts med faktorerna ängslan, bristande självacceptans, introversion och asocialitet. Även dessa faktorer ingår i symtombelastningsenkät från åk 8 (bilaga 10, 11 och 12).

Pojkarnas situation har ytterligare belysts med faktorerna, psykosomatiska symtom och utagerande, vilka utfallit som faktorer i elevenkät åk 9 (bilaga 6, 7 och 8).

Dessutom finns för pojkarna uppgifter om kriminalitet i form av antal begångna brott samt konformitetsgruppstillhörighet. Dessa är hämtade från enkät angående kriminalitet bland pojkar.

Indelningen i konformitetsgrupper (7 st) har skett utifrån två dimensioner. Den ena avser vad som följt på brottet, t. ex. upptäckt, polisanmälan, BVN:s utredning och den andra hur pojken reagerat dvs. om han konformerat eller fortsatt begå brott (Olofsson 1971, sid. 56).

IV: 11 Begåvning och skolprestation.

Elevernas intelligens har i åk 3 och 6 uppskattats med hjälp av testbatteriet DBA-differentiell begåvningsanalys (Härnqvist, 1961). De olika intelligensfaktorer som testbatteriet avser att mäta är verbal, induktiv samt spatial förmåga. Samtidigt ger det ett mått på allmän studiebegåvning genom summering av de sex deltestens staninepoäng. Endast det sammanslagna resultatet på testet är angivet och detta i råpoäng.

Elevernas skolprestation på högstadiet i åk 8 och 9 har belysts med enkla betygsmedelvärden samt i åk 9 uppgifter om betygen gäller teoretiska eller praktiska linjer.

Enkla betygsmedelvärden är i åk 9 svåra att handskas med, då det vid tidpunkten för datainsamlingen fanns 9 olika linjer, varav 5 teoretiska och 4 praktiska. Skillnaderna mellan kursinnehåll speciellt då det gäller jämförelse mellan teoretiska och praktiska linjer är så stor, att slutsatser om endast betygsmedelvärden måste dras med en viss försiktighet.

IV: 12 Studier efter grundskolan

Andel elever i de aktuella undersökningsgrupperna som påbörjat gymnasie-studier har satts i relation till den totala andelen elever inom Örebro-projektet som fortsatt med gymnasiestudier. Vidare har noterats andel av dessa som avbrutit studierna under åk 1.

V STABILITET

I följande kapitel kommer undersökningsresultaten att behandlas.

V: 1 Bakgrund

Barn och ungdomar kan växla snabbt i sin inställning till varandra, ibland kan det vara tillfälligheter som bestämmer hur de vid en bestämd tidpunkt avgör sina preferenser.

Stabiliteten i mätningar blir naturligtvis beroende av tidsintervallet mellan de olika mättillfällena.

Johannesson (1954) har pekat på olika undersökningsresultat som visar avtagande test-retest koefficienter allteftersom tidsintervallet ökar.

Sells och Roff (1967) tycker sig dock i sina undersökningar få stöd för åsikten att stabiliteten är relativt hög även vid så långa tidsintervall som 4 år.

Bonney (1943) och Jennings (1960) visar att sociometrisk status är en lika stabil egenskap som begåvning och prestation. Man har märkt att detta gäller speciellt de elever som är mycket populära respektive mycket impopulära dvs. extremgrupperna skulle svara för en stor del av stabiliteten.

I sin undersökning om hackkycklingar och översittare visar Dan Olweus (1973), att det är samma barn som från ett år till ett annat befinner sig i dessa roller.

Det tycks emellertid rimligt att anta att kamratsituationen för en del individer av olika orsaker förändras.

Det kan gälla yttre förändringar i gruppstrukturen, såsom byte av grupp förändringar inom individen eller förändrade normsystem inom gruppen.

Bjerstedt (1956) visar att barn i högre åldrar tenderar att välja efter andra värderingar, som inte har lika stor samgång med den intellektuella prestationsförmågan som gäller för yngre åldersgrupper.

V: 2 Resultat

I tabell 1 har stabilitetsmönstret till åk 6 redan presenterats. I tabell 3 ges stabiliteten till åk 8.

För både passivt och aktivt utstötta gäller att ca hälften fortfarande i åk 6 saknar 1:a val. Av de elever som då förbättrat sina kamratrelationer - de instabila - har nästan ingen blivit speciellt populär, de flesta har förbättrat sina kamratrelationer endast något.

De instabila grupperna kommer inte att betraktas som direkta jämförelsegrupper till de stabila. För många av de instabila gäller ju att de endast i mycket liten grad fått bättre val. Man bör inte heller självklart utgå från att dessa barn skulle vara bättre anpassade än de stabilt utstötta, då det eventuellt kan vara frågan om symptomförskjutning.

Större delen av de till åk 6 stabila grupperna (70-80%) får fortfarande i åk 8 mycket låga skattningar av sina klasskamrater. Ingen får höga val, ett fåtal får "normala" skattningar.

I de instabila grupperna får den större delen ordinära och några höga skattningar. Detta gäller dock ej de aktivt utstötta pojkarna som till större delen får låga skattningar.

Tabell 3. Stabilitet i kamratstatus till åk 8

	Hög ^x	<u>Pojkar</u> Normal ^x	Låg ^x	Hög	<u>Flickor</u> Normal	Låg
Passivt stabilt utstötta	0	3 30%	7 70%	0	3 27%	8 73%
Passivt instabilt utstötta	3 30%	5 50%	2 20%	4 29%	8 57%	2 14%
Aktivt stabilt utstötta	0	2 20%	8 80%	0	2 23%	7 77%
Aktivt instabilt utstötta	1 7%	4 25%	9 74%	2 29%	4 57%	1 14%

x Hög, normal och låg avser den indelning som gjorts i popularitetsgrad, grundad på kamratskattningarna i åk 8. Siffrorna i tabellen avser antal elever i respektive grupp samt procenttal räknat på antal elever i olika grupper i åk 6.

VI FÖRÄNDRINGAR I DEN YTTRE SITUATIONEN - BYTE AV SKOLKLASS

VI:1 Bakgrund

I samband med stabiliteten har också en "yttre" faktor studerats, nämligen frekvens av klassbyte.

Efter lågstadiet inträffar ett nödvändigt gruppbyte för somliga elever då klasstorleken utvidgas i åk 4. Vissa klasser splittras och bildar tillsammans med fortfarande sammanhållna klasser nya, större grupper.

I stort sett förde skolan vid denna tidpunkt en politik mot så stor sammanhållning som möjligt av klasserna.

Orsaker till barns problem i detta sammanhang har för det mesta sökts i hemmiljön. Man anser det vara troligt att problemen grundläggs på ett tidigt stadium och att det i fortsättningen har liten betydelse i vilken grupp barnet hamnar - mönstret skulle te sig likartat i alla sammanhang.

Man kunde emellertid tänka sig att kamratsvärigheter i vissa fall och i en viss kamratgrupp, uppstår eller förstärks först i skolsituationen. Det kunde vara mer eller mindre en tillfällighet att en individ i en viss grupp på ett eller annat sätt stöts bort. Man kunde vidare tänka sig att barnets syn på sig självt så småningom kommer att färgas av gruppens beteende, och att situationen förstärks genom åren.

I dessa fall borde det vara positivt för barnet att på ett så tidigt stadium som möjligt komma i en ny grupp, med en ofärgad syn på barnet.

VI:2 Resultat

I tabellerna 4 och 5 presenteras frekvens av klassbyte för de olika grupperna.

Tabell 4. Klassbytesfrekvens - passivt utstötta, båda könen

	ej bytt	bytt		
Passivt stabilt utstötta	16 60%	6 36%	22	$X^2 = 2,65$ sign. på 10%-nivån
Passivt instabilt utstötta	12 40%	15 64%	27	
	28 100%	21 100%	49	

Tabell 5. Klassbytesfrekvens - aktivt utstötta, båda könen

	ej bytt	bytt		
Aktivt stabilt utstötta	19 61%	5 24%	24	$X^2 = 7,07$ sign. på 1%-nivån
Aktivt instabilt utstötta	12 39%	17 76%	29	
	31 100%	22 100%	53	

Klassbytesfrekvensen i totalmaterialet är 23%.

Bytesfrekvensen för de elever som till åk 6 har stabilt dåliga kamratrelationer skiljer sig inte markant från detta värde.

För de instabila grupperna (de elever som till åk 6 förbättrat sina kamratpositioner) gäller att mer än hälften bytt klass. Med andra ord är det bland dem som byter klass förhållandevis fler som får bättre kamratrelationer än bland dem som inte bytt.

För passivt utstötta, båda könen sammanslagna, visar prövning av samband med X^2 , ett signifikant samband ($p < 0,10$).

För de aktivt utstötta, båda könen sammanslagna, visar prövning ett högre samband ($p < 0,01$).

Ytterligare en grupp som studerats i samband med klassbyte men som inte ingår i den ursprungliga undersökningsgruppen, är elever som till åk 6 fått markant sämre kamratrelationer enligt de sociometriska måttet. Av 31 sådana elever har ung. 1/3 bytt klass. Denna bytesfrekvens skiljer sig inte markant från förhållandet i totalmaterialet.

Tolkningar av resultaten kan endast bli spekulativa, innan man har ytterligare information om förhållandet kring klassbytet.

För en del barn i de instabila grupperna kunde emellertid klassbytet vara en viktig orsak till den bättre kamratsituationen.

VII HEMBAKGRUND

VII: 1 Bakgrund

Barnets sociala miljö och bakgrund har ofta satts i samband med svårigheter av olika slag. Man är överens om att barn från lägre socioekonomisk bakgrund ofta har mindre möjligheter att hävda sig prestationsmässigt i skolan och senare i livet.

När det gäller anpassningen till kamratgruppen, förmåga till kontakt och att hävda sig i denna är ovanstående förhållande inte lika självklart.

Sells och Roff (1967) visade att popularitet hos kamraterna är förenat med ett utåtriktat personlighetsmönster, god hälsa, hög begåvning samt hög självvärdering, vilket i sin tur skulle hänga samman med ett varmt emotionellt bemötande från föräldrarnas sida, hög socioekonomisk status samt frånvaro av spänningar inom familjen.

Adebäck (1969) fann mycket låga samband mellan den socioekonomiska bakgrunden och kamratstatus. Bland lågstatusflickor förekommer eventuellt en slumpmässig överrepresentation av lägre socialgrupper.

Olweus fann (1973) i en undersökning om hackkycklingar och översittare inga samband mellan hackkycklingsprobelmatiken och socialgruppstillhörighet.

Det är emellertid troligt att kamratgruppen värderingar inte är helt ofärgade av samhällets och skolans värderingar och att barnets bakgrund åtminstone i viss grad och i interaktion med andra faktorer skulle ha betydelse för möjlighet till en positiv kamratsituation.

VII: 2 Resultat

I tabell 6 presenteras familjebakgrunden för de utstötta barnen. Det bör noteras att medelvärdet för föräldrarnas utbildningsnivå ligger på ca 5. Ungefär hälften av materialet tillhör utbildningsnivå 5 eller 6 eller 7. (Hög siffra, låg utbildning).

Tabell 6. Föräldrarnas utbildningsnivå och socialgrupp

	Pojkar		Flickor	
	Utbildnings- nivå	Socialgrupp	Utbildnings- nivå	Socialgrupp
Passivt stabilt utstötta	M = 5,54 S = 1,69	M = 2,45 S = 0,68	M = 5,00 S = 1,41	M = 2,50 S = 0,52
Passivt instabilt utstötta	M = 4,9 S = 0,99	M = 2,20 S = 0,42	M = 5,20 S = 1,88	M = 2,53 S = 0,77
Aktivt stabilt utstötta	M = 6,00 S = 1,62	M = 2,63 S = 0,50	M = 6,20 S = 0,98	M = 2,81 S = 0,40
Aktivt instabilt utstötta	M = 4,5 S = 2,27	M = 2,18 S = 0,83	M = 3,71 S = 2,28	M = 2,00 S = 0,81

Höga värden, låg utbildningsnivå och socialgrupp.

De aktivt utstötta grupperna är de vars föräldrar har den lägsta utbildningsbakgrunden. Detta gäller både för pojkar och flickor. De stabilt passivt utstötta ligger något lägre än genomsnittligt med skillnader är inte markanta.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund tycks spela en viss roll i samband med aktiv utstötning och troligtvis i interaktion med andra faktorer.

VIII TRIVSEL

VIII: 1 Bakgrund

Det tycks rimligt att anta att barn, som saknar positiva kamratkontakter också skulle trivas sämre med skolsituationen.

Upplevelsen av situationen stämmer inte alltid överens med den faktiska situation individer befinner sig i, varför det kan vara värdefullt att belysa lågstatusbarnens upplevda skol- och kamrattrivsel.

Bjerstedt (1956) visade i en undersökning att lågstatusbarn upplevde sin egen kamratsituation som otillfredsställande, vilket man också kunnat vänta sig.

VIII: 2 Resultat

Av tabell 7 framgår barnens trivsel i åk.3.

Tabell 7. Kamrattrivsel åk 3. Faktorskala

	Pojkar	Flickor
Passivt stabil utstötta	M = 19,33 S = 2,16 T = -1,53	M = 16,66 S = 1,82 T = 3,38
Passivt instabil utstötta	M = 20,91 S = 4,76 T = 0,40	M = 14,14 S = 2,69 T = 0,85
Aktivt stabil utstötta	M = 21,72 S = 3,54 T = 1,31	M = 15,80 S = 5,32 T = 0,62
Aktivt instabil utstötta	M = 23,41 S = 5,35 T = 5,55	M = 15,11 S = 2,28 T = 0,41
Totalgruppen	M = 20,33	M = 14,83

Höga värden - låg trivsel

Flickor med stabilt dåliga kamratrelationer tycks trivas sämst, de passivt stabilt utstötta signifikant sämre än totalgruppen, de aktivt stabilt utstötta något sämre än totalgruppen. Detta förhållande stämmer väl med resultat från självskattning.

För pojkarnas del är förhållandet ett annat. Pojkar som är passivt utstötta trivs inte sämre än totalgruppen, medan de aktivt utstötta däremot uppger lägre trivsel i åk 3.

Kamratrivsel i åk 8 framgår av tabell 8.

Kamratrivselfaktorn på högstadiet skiljer sig för flickor och pojkar. För flickorna är den mer direkt relaterad till trivsel med kamraterna, medan frågorna för pojkarna är mer inriktade på hur viktigt de anser att det är med goda kamratrelationer (se frågor i appendix).

Tabell 8. Kamratrivsel åk 8 flickor, åk 9 pojkar, Faktorskalor

	Pojkar	Flickor
Passivt stabilt utstötta	M = 0,09 S = 0,83 T = 0,32	M = 17,80 S = 3,25 T = 2,50
Passivt instabilt utstötta	M = 0,12 S = 0,63 T = 0,38	M = 15,10 S = 4,34 T = 0,48
Aktivt stabilt utstötta	M = 0,07 S = 0,27 T = 0,23	M = 15,97 S = 3,88 T = 0,92
Aktivt instabilt utstötta	M = 0,30 S = 0,57 T = 0,93	M = 14,12 S = 4,66 T = 0,20
Totalgruppen	M = 0,005 S = 1	M = 14,51 S = 3,87
	Högt positivt värde = viktigt med kamrater	Högt värde = låg trivsel

I åk 8 upplever de stabilt utstötta flickorna fortfarande dåliga kamratrelationer, de passivt stabilt utstötta mest.

Pojkarna i åk 9 skiljer sig inte mycket från totalgruppen angående hur viktigt det är för dem med goda kamratrelationer. De instabilt utstötta pojkarna tycker emellertid att detta är viktigare än de stabilt utstötta.

IX SJÄLVSKATTNING

IX:1 Bakgrund

Det ligger nära till hands att anta att värderingen av den egna personen spelar en väsentlig roll för den sociala anpassningen och för möjligheten att få kontakt med andra. Detta förhållande har betonats av ett antal personlighetsteoretiker (Rogers, 1961, Horney 1955, Adler 1939). Sullivan (1953) menar att låg självvärdering ofta medför social isolering och kontaktsvårigheter.

R Wylie (1961) visar i en studie, att människor som söker psykologisk hjälp ofta medger att de lider av känslor av otillräcklighet och värdelöshet. De ser sig själva som hjälplösa och underlägsna - oförmögna att förbättra sin situation och de saknar de inre resurserna att tolerera eller reducera den ångest som lätt väcks i vardagliga situationer.

Kliniker har observerat att människor som plågas av tvivel på sitt eget värde ofta varken kan ge eller ta emot kärlek. De undviker ofta närkontakter och känner sig följaktligen isolerade.

Prescott (1957) visar att självvärdering är en relativt konstant variabel som motstår förändringar p. g. a. individens behov av psykologisk konstant.

Angående realismen i individernas upplevelse av sin attraktion har det visat sig vanligt och att mycket populära individer ofta visar större realism i sin upplevda status än individer som bemöts med likgiltighet eller blir utstötta (Blake & Bruner, 1953).

Trent (1957) visar att ångest ofta är negativt relaterat till realismen i uppskattningen av egen status och orelaterat till uppskattningen av andras status. Även en uttryckt positiv självskattning kan dölja och vara reaktion på en i grunden låg självkänsla.

Goslin (1962) sökte i en studie fastställa realitetsgraden i självskattningar och fann att utstötta individer visade större spridning i detta än andra.

Positiv självkänsla har associerats med egenskaper som självrespekt, stolthet, självacceptans och egenkärlek.

Negativ självkänsla har associerats med egenskaper som underlägsenhetskänslor, blyghet, självhat och ödmjukhet.

Av svenska undersökningar kan nämnas Magnusson (1960, 1961, 1962, 1964) samt Johannesson (1960, 1967) som funnit klart positiva samband mellan kamrat- och självskattning. Både Magnusson och Johannesson finner en tendens till allmän undervärdering av sig själva både hos pojkar och flickor, men denna är mest uttalad hos flickorna.

Bergman (1965) visade att de impopulära barnen oftare hade problem med självkänslan och visade "Jag är bäst-resp. jag är sämst-attityd".

IX:2 Resultat

I tabell 9 ges värden för självskattning för de passivt och de aktivt utstötta i åk 3 samt i tabell 10 i åk 6.

Tabell 9. Självskattning åk 3 Tabell 10. Självskattning åk 6

	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Passivt utstötta stabila	M = 2,83 S = 0,57 T = +0,88	M = 2,80 S = 0,25 T = -2,37	M = 2,83 S = 0,69 T = -0,78	M = 2,49 S = 0,35 T = -4,83
Passivt utstötta instabila	M = 2,92 S = 0,32 T = -0,85	M = 2,93 S = 0,30 T = -0,86	M = 2,67 S = 0,34 T = -3,04	M = 3,01 S = 0,83 T = 0,039
Aktivt utstötta stabila	M = 3,02 S = 0,52 T = +0,13	M = 2,88 S = 0,21 T = -1,78	M = 2,94 S = 0,41 T = -0,46	M = 2,50 S = 0,87 T = -1,90
Aktivt utstötta instabila	M = 2,76 S = 0,54 T = -1,80	M = 2,79 S = 0,21 T = -2,97	M = 2,84 S = 0,42 T = -1,20	M = 2,70 S = 0,87 T = -1,14
	M-tot = 3,00 S = 1	M-tot = 3,00 S = 1	M-tot = 3,00 S = 1	M-tot = 3,00 S = 1

Lägst självvärdering i både åk 3 och åk 6 tycks de passivt stabilt utstötta flickorna ha. De aktivt stabilt utstötta flickorna har också låg självvärdering i åk 3 och åk 6, och visar större spridning i åk 6 än 3.

De passivt instabilt utstötta flickor som förbättrat sina kamratrelationer till åk 6 har alltså högre självskattning än de stabila.

Självvärderingen blir alltså lägre för de stabilt utstötta flickorna från åk 3 till åk 6, och högre för de instabilt utstötta (åtminstone för de passivt utstötta).

Pojkarna visar nästan genomgående högre självskattning än flickorna i både åk 3 och 6. De stabilt utstötta visar i åk 6 ungefär samma självskattning som i åk 3. Pojkgruppen i åk 3 tycks mindre homogen i detta avseende än flickorna. Här finns fler som skattar sig mycket lågt resp. mycket högt. Det är tydligen vanligt bland impopulära pojkar att ha en "jag är bäst"-resp. "jag är sämst"-attityd.

X LÄRARSKATTNINGAR - BETEENDEMÖNSTER I KLASSRUMMET

X:1 Bakgrund

De utstötta barnen utgör beteendemässigt troligtvis ingen homogen grupp. I olika undersökningar har dessa barn utkristalliserats i undergrupper med olika beteendemönster.

I Northways (1944) intensivstudie kunde urskiljas tre grupper med olika typer av individer. Dels de recessiva barnen med låg psykisk energi och lågt socialt intresse, dels de tysta och tillbakadragna barnen som ofta hade speciella intressen, dock ej sociala, och dels de utagerande och bråkiga barnen.

Kidd (1951) menar att rejektion är signifikant associerat med personlighetsdrag som är typiska för frustrering, nämligen aggression och tillbakadragenhet.

Dunnington (1957) och Elkins (1958) observerade att de mest populära barnen spelade ett större antal roller i gruppen och var i besittning av fler egenskaper som stämde med gruppens värderingar, än de minst valda barnen,

De barn som tillhörde den senare gruppen tycktes mer rigida i sitt rollspel, och oförmögna att möta kamraternas behov. Detta tycks stämma väl med teorin om försvarsattityder och att ångest och frustrering skulle skapa rigiditet.

Dan Olweus (1973) finner att både hackkycklingar och välanpassade var icke-aggressiva i beteendet - men att denna icke-aggressiva hållning troligtvis var grundad på olika motiv för de båda grupperna.

Hackkycklingarna var allmänt mer ängsliga och nervösa och hade en mer negativ värdering av sig själva än övriga.

Vid tidpunkten för datainsamlingen för huvudgruppen i åk 3 och 6 har eleverna indelats i tre olika klasser med avseende på olika reaktionsmönster i klassrummet.

De beteenden som avses är: aggressivitet, motorisk oro, tillbakadragenhet, **distraktion**, **disharmoni**, bristande motivation (skolleda) och spänning.

I åk 6 har variabeln spänning omformulerats och benämns aspiration.

Eleverna i totalgruppen har utkristalliserats i tre beteendegrupper:

1. En grupp elever som har värden i den anpassningsmässigt positiva delen av alla skalorna utom spänning, där den har en mittposition.
2. En grupp som har negativa värden i alla skalorna utom i tillbakadragenhet och spänning, där den intar mittpositioner.
3. En grupp elever som är tillbakadragen, spänd, motoriskt lugn, icke-aggressiv och som för övrigt intar en mittposition på skalorna.

X:2 Resultat

Av tabellerna 11 och 12 framgår hur de dåligt kamratanpassade barnen fördelar sig i dessa avseenden.

Se tabeller å ~~2~~ följande sidor samt figurer 2, 3, 4 och 5 i bilaga 13, 14, 15, 16.

De stabilt passivt utstötta pojkarna visar ett mönster som mest liknar profilklass 2, men är mindre utpräglad än denna. De tycks dock något mer spända än ovannämnda profilklass.

De instabilt passivt utstötta visar i de flesta avseenden ett välanpassat mönster.

De stabilt aktivt utstötta är mindre motoriskt oroliga och mer tillbakadragna än de stabilt passivt utstötta.

De instabilt aktivt utstötta liknar i stort sett profilklass 2.

För de stabilt passivt utstötta i åk 6 gäller fortfarande bristande harmoni och koncentration men dessa pojkar är nu mindre aggressiva och motoriskt oroliga.

De instabilt passivt utstötta pojkarna visar nu i stort samma beteendemönster som tidigare utom i aggressivitet där de ligger något högre. Skolaspirationen är låg.

De stabilt aktivt utstötta pojkarna är i åk 6 mindre motoriskt oroliga och aggressiva än tidigare, men visar i övrigt ungefär samma mönster som i åk 3. Skolaspirationen är låg.

De instabilt aktivt utstötta pojkarna har i åk 6 blivit mindre tillbakadragna än tidigare.

Tabell 11. Lärarskattningar i åk 3

	Passivt utstötta				Aktivt utstötta			
	Stabilt		Instabilt		Stabilt		Instabilt	
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl
Aggr.	M=0.46 s =1.12 T=1.39	M=0.01 s =0.68 T=0.05	M=0.54 s =0.89 T=-2.16	M=0.51 s =0.90 T=2.21	M=0.51 s =1.11 T=1.70	M=0.91 s =0.95 T=3.25	M=0.76 s =1.04 T=3.11	M=0.86 s =0.69 T=3.73
Mot. oro	M=0.05 s =0.90 T=1.85	M=0.05 s =1.09 T=0.15	M=0.15 s =0.83 T=0.65	M=0.36 s =0.92 T=1.56	M=0.15 s =1.22 T=0.45	M=0.54 s =1.14 T=1.58	M=0.60 s =1.09 T=2.40	M=0.19 s =1.53 T=0.37
Tillb. drag.	M=0.02 s =1.05 T=0.06	M=0.55 s =0.99 T=1.89	M=0.25 s =0.93 T=0.96	M=0.33 s =1.01 T=1.26	M=0.62 s =1.06 T=2.13	M=0.35 s =1.32 T=0.89	M=0.36 s =1.01 T=1.56	M=0.56 s =1.12 T=1.51
Brist. harm.	M=0.57 s =1.15 T=1.67	M=0.33 s =0.67 T=1.65	M=0.10 s =1.13 T=0.00	M=0.86 s =0.95 T=3.58	M=0.97 s =1.04 T=3.46	M=0.98 s =0.87 T=3.76	M=0.55 s =0.86 T=2.75	M=0.88 s =0.62 T=4.40
Brist. konc.	M=0.60 s =0.54 T=2.40	M=0.51 s =0.54 T=3.18	M=-0.06 s =-0.87 T=-0.24	M=0.41 s =1.11 T=1.46	M=0.38 s =0.96 T=1.46	M=0.49 s =0.97 T=1.68	M=0.53 s =0.94 T=2.40	M=0.86 s =0.83 T=2.96
Brist. motiv.	M=0.40 s =0.80 T=1.66	M=0.14 s =0.63 T=0.73	M=0.02 s =0.83 T=0.08	M=0.52 s =0.76 T=2.73	M=0.41 s =1.23 T=1.57	M=0.92 s =1.07 T=2.87	M=0.53 s =0.93 T=2.52	M=0.71 s =0.85 T=2.53
Spänning	M=0.42 s =0.62 T=2.33	M=0.59 s =0.81 T=2.45	M=-0.35 s =-0.68 T=-1.84	M=0.13 s =0.86 T=0.59	M=0.57 s =0.76 T=2.71	M=-0.06 s =1.23 T=-0.01	M=-0.03 s =1.02 T=-0.12	M=0.39 s =0.90 T=1.30

Tabell 12. Lärarskattningar i åk 6

	Passivt utstötta				Aktivt utstötta			
	Stabila		Instabila		Stabila		Instabila	
	p	fl	p	fl	p	fl	p	fl
Aggr.	M=0.11 s=0.91 T=0.40	M=0.35 s=1.06 T=1.06	M=0.14 s=0.86 T=0.37	M=0.45 s=1.02 T=1.59	M=0.05 s=1.01 T=0.17	M=0.55 s=1.16 T=1.48	M=0.13 s=0.97 T=0.54	M=0.58 s=0.65 T=2.36
Mot. oro	M=0.02 s=0.75 T=0.08	M=0.02 s=1.03 T=0.08	M=0.11 s=0.72 T=0.46	M=0.08 s=1.03 T=0.28	M=-0.29 s=-1.03 T=-0.93	M=0.36 s=1.38 T=0.89	M=0.54 s=0.84 T=2.50	M=0.27 s=1.15 T=0.62
Tillb. drag.	M=-0.03 s=-1.08 T=-0.09	M=0.34 s=1.003 T=1.07	M=0.24 s=1.08 T=0.76	M=0.64 s=0.91 T=2.53	M=0.62 s=0.75 T=2.71	M=0.73 s=0.79 T=2.91	M=-0.07 s=-1.13 T=-0.239	M=0.52 s=1.05 T=1.99
Brist. harm.	M=0.33 s=0.95 T=1.09	M=0.12 s=1.19 T=0.333	M=0.18 s=0.81 T=0.32	M=0.43 s=0.63 T=2.44	M=0.23 s=0.57 T=1.34	M=0.99 s=0.94 T=3.32	M=0.51 s=0.77 T=2.57	M=0.52 s=0.69 T=1.99
Brist. konc.	M=0.33 s=0.95 T=1.09	M=0.40 s=0.85 T=1.50	M=0.11 s=0.75 T=0.46	M=0.48 s=0.79 T=2.21	M=0.26 s=0.68 T=1.27	M=0.72 s=0.76 T=3.02	M=0.59 s=0.79 T=2.87	M=0.47 s=0.57 T=2.17
Brist. motiv.	M=-0.03 s=0.84 T=-0.13	M=0.62 s=0.83 T=2.36	M=0.09 s=0.03 T=0.03	M=0.53 s=0.56 T=3.41	M=0.13 s=0.61 T=0.74	M=0.65 s=1.00 T=2.06	M=0.36 s=0.92 T=1.51	M=0.56 s=0.66 T=2.21
Aspiration	M=0.02 s=0.90 T=0.069	M=-0.14 s=-1.06 T=-0.44	M=-0.25 s=-0.10 T=-1.01	M=0.09 s=0.85 T=0.38	M=-0.38 s=0.95 T=-0.99	M=-0.44 s=0.99 T=-1.41	M=0.03 s=1.16 T=0.01	M=-0.12 s=1.17 T=-0.27

De stabilt passivt utstötta flickorna i åk 3 verkar tillbakadragna, disharmoniska, visar brister i koncentration och motivation samt är spända.

De instabilt passivt utstötta är mer motoriskt oroliga och aggressiva men mindre spända än de stabila.

De stabilt aktivt utstötta flickorna visar större aggressivitet och motorisk oro men liknar i övrigt de stabilt passivt utstötta.

De instabilt aktivt utstötta liknar i mycket de stabilt aktivt utstötta.

De stabilt passivt utstötta visar i åk 6 i stort samma mönster som i åk 3 men är nu mer aggressiva. Skolaspirationen är låg.

De instabilt passivt utstötta visar i åk 6 mindre motorisk oro än tidigare.

De stabilt aktivt utstötta visar i stort samma mönster som i åk 3.

Även de instabilt aktivt utstötta visar i åk 6 ungefär samma mönster som i åk 3.

Sammanfattningsvis kan sägas, att de flesta pojkar visar tendenser till disharmoni, bristande koncentration och låg motivation i både åk 3 och 6. Både de passivt och aktivt stabilt utstötta är spända i åk 3.

Samtliga flickgrupper tenderar ha låg harmoni, koncentration och skolmotivation.

De passivt stabilt utstötta flickorna tycks mindre aggressiva och mer spända än övriga grupper i åk 3.

De stabilt utstötta flickorna har i åk 6 lägre skolaspiration än de instabilt utstötta.

För alla undersökningsgrupper av båda könen tycks gälla att de är mer disharmoniska, okoncentrerade och omotiverade än normalt i både åk 3 och 6.

XI FÖRÄLDRE RELATIONER

XI:1 Bakgrund.

Psykodynamiskt inriktade teoretiker har betonat de tidiga erfarenheternas betydelse för barnets utveckling. Det är troligt att barnets roll i gruppen i mycket avspeglar de behov, frustrationer, tillfredsställelser och den ångslan som hon mött i hemsituationen.

Flinck (1965) fann beträffande högstadieelever att de positivt skolpassade hade bättre kontakt med sina föräldrar än de mer negativt anpassade.

Såväl en bortstötande som en överbeskyddande attityd från föräldrarnas sida är ofta olycklig för barnet.

Newell (1934) fann t. ex. att icke accepterade barn var osäkra och uppmärksamhetssökande. Fientlig behandling hemma skulle sammanhånga med ett mer aggressivt beteende hos pojkarna, medan en överbeskyddande behandling skulle leda till ett mer undergivet beteende.

Den utvecklingsfas som eleverna befinner sig i på högstadiet kännetecknas bl. a. av försök att frigöra sig från familjebanden och skapa en egen identitet.

Upplevda föräldrakonflikter i tonåren hänger ofta samman med en naturlig frigörelseprocess och behöver inte alltid böttna i djuptgående konflikter från tidigare stadier. Ofta innebär frigörelsen från föräldrarna att ungdomarna söker sig mer till kamratgruppen än tidigare.

För de ungdomar som samtidigt som de upplever svårigheter i relationen till föräldrarna har svårt att bli accepterad i kamratgruppen, är situationen troligtvis extra besvärlig.

XI:2 Resultat

I tabell 13 ges faktorvärden för mamma- och papparelationer för pojkar och i tabell 14 för flickor.

Tabell 13. Föräldrarelationer i åk 8 för flickor

	Mamma	Pappa
Stabilt passivt utstötta	M = 8,54 S = 3,79 T = -0,43	M = 7,60 S = 2,11 T = -2,18
Instabilt passivt utstötta	M = 8,41 S = -3,03 T = -0,72	M = 8,16 S = 2,78 T = -1,21
Stabilt aktivt utstötta	M = 11,96 S = 5,58 T = 2,38	M = 9,58 S = 4,28 T = 0,32
Instabilt aktivt utstötta	M = 9,49 S = 3,66 T = 0,38	M = 9,05 S = 5,51 T = -0,005
Totalgrupp	M = 8,99 S = 3,24	M = 9,06 S = 3,54

högt värde = högt värde =
dåliga relationer dåliga relationer

Tabell 14. Föräldrarelationer i åk 9 för pojkar

	Mamma	Pappa
Stabilt passivt utstötta	M = 0,10 S = 0,99 T = 0,17	M = -0,55 S = 1,34 T = -1,57
Instabilt passivt utstötta	M = -0,006 S = 0,96 T = -0,15	M = -0,75 S = 0,91 T = -2,47
Stabilt aktivt utstötta	M = 0,10 S = 0,91 T = 0,18	M = 0,35 S = 0,68 T = 1,03
Instabilt aktivt utstötta	M = -0,22 S = 1,77 T = -0,82	M = -0,21 S = 1,41 T = -0,64
Totalgrupp	M = 0,04 S = 1	M = -0,004 S = 1

högt positivt lågt värde =
värde = dåliga dåliga relationer
relationer

Av flickorna tycks den stabilt aktivt utstötta gruppen ha sämst relationer till båda föräldrarna, sämst med mamman. Övriga flickor tycks inte uppleva några större problem med föräldrarna.

För pojkarnas del tycks mammarelationerna vara normala, medan relationen till pappan verkar sämre för de passivt utstötta grupperna.

Det är svårt att tolka det genomsnittliga faktorvärdet för grupperna generellt då variationen inom grupperna är stora. Man kan emellertid dra den slutsatsen att det inte är kännetecknande för ungdomar med dåliga kamratrelationer att de samtidigt har svårigheter i relationen till föräldrarna.

XII LÄRARRELATIONER

XII:1 Bakgrund

Läraren representerar en viktig källa till påverkan på elevernas attraktion i klassrummet.

Genom lärarens behandling och värdering av varje individ utgör läraren en viktig faktor för individens uppfattning och interaktion med klasskamraterna.

Läraren kommer att notera de enskilda individernas beteenden och göra värderande omdömen om beteenden och prestationer. Sådana värderande handlingar framförs ofta inför de övriga i klassen, varvid lärarens uppfattning om individen kommer att bli känd för de övriga i klassen. Det är troligt att läraren kommer att påverka inte bara den psykologiska situationen för var och en i klassen, utan också individernas uppfattning om varandra.

Gronlund (1953) visade i en studie att ungefär hälften av de elever som lärarna skattade högst också var mest populära bland kamraterna. Ingen av dessa var isolerade eller negligerade.

Av de som lärarna tyckte sämst om var hälften isolat eller negligerade. Mindre än 4% var populära bland kamraterna.

(Som definition av popularitet hos läraren var i vilken grad denne var positiv till att ha barnen i klassen).

Gold (1962) fann att lärare med dominerande ideologi tycktes frambringa både ledarskap och isolering i gruppen. Dessa båda företeelser skulle enligt Gold vara egenskaper på samma kontinuum i motsatta delar av skalan.

I föreliggande undersökning finns inte några uppgifter om lärarens inställning till de enskilda eleverna (med undantag av de beteendeskattningar som lärarna gjort av eleverna i åk 3 och åk 6).

När det gäller elevernas inställning till lärarna kan man misstänka, att elever som trivs dåligt i skolan och med kamraterna också kan uppleva dålig trivsel med lärarna.

XII:2 Resultat

I tabell 15 presenteras medelvärden för upplevelsen av lärarrelationer.

Tabell 15. Lärarrelationer i åk 8, Faktorskala flickor

Passivt stabil utstötta	M = 14,67 S = 4,33 T = 0,69
Passivt instabil ut- stötta	M = 15,12 S = 4,02 T = 1,32
Aktivt stabil utstötta	M = 15,87 S = 4,12 T = 1,55
Aktivt instabil ut- stötta	M = 15,68 S = 1,65 T = 1,50
Totalgruppen	M = 13,95 S = 3,24

högt värde = dåliga relationer

Resultaten visar genomgående tendenser till dålig trivsel med läraren för både stabil och instabil utstötta.

Passivt och aktivt utstötta flickor upplever således dåliga relationer både till kamrater och lärare. stabil aktivt utstötta dessutom i viss mån till föräldrarna.

XIII OLIKA TECKEN PÅ BRISTANDE INRE OCH YTTRE ANPASSNING PÅ HÖGSTADIE T

XIII:1 Bakgrund

Vantrivsel och svårigheter att anpassa sig till en situation tar sig olika uttryck för olika individer. Man talar om bristande yttre och inre anpassning och menar med bristande yttre anpassning sådana beteenden som från det yttre normsystemet kan anses sämre anpassat. Det kan vara frågan om skolk, underprestation, asocialitet. Med bristande inre anpassning menar man yttringar som mest är ogynnsamma för individen själv, och det kan gälla överdriven ängslan, psykosomatiska symtom, bristande självkänsla, överkonformitet, överprestation m. m. Langford (1937) visade att ängestfyllda barn ofta var rädda och blyga i sina kamratrelationer.

Beeman (1968) visade att emotionell störning med depressioner ofta stod i ett konsistent förhållande till tillbakavisande från kamraternas sida.

XIII:2 Resultat

För pojkarna ges i tabell 16 faktorvärden från en elevenkät från åk 9. Dessa är psykosomatiska symtom, ängslan, utagerande samt resultat från kriminologenkät om konformitetsgrad och brottsbelastning. (se Marnell 1974).

För flickornas del presenteras i tabell 17 värden för faktorer som benämns ängslan, bristande självacceptans, introversion samt asocialitet.

Tabell 16. Tecken på bristande anpassning på högstadiet, åk 9,
pojkar

	psykosom. symtom - hög pos. - psyksym.	utagerande högt neg. - utagerande	konf. grupp				brottsbe- lastning
Stabilt passivt utstötta	M = -0,42 S = 1,22 T = -1,19	M = -0,16 S = 1,40 T = -0,45	1 2	2 3 4	4 5 6	6 7	M = 5 S = 3,15 T = 1,37
Instabilt passivt utstötta	M = -0,04 S = 0,92 T = -0,03	M = 0,35 S = 0,65 T = 1,16	1 2	2 3 4	4 5 6	6 7	M = 3,6 S = 3 T = -0,17
Stabilt aktivt utstötta	M = 0,22 S = 0,95 T = 0,65	M = 0,13 S = 1,36 T = 0,39	1 2	2 3 4	4 5 6	6 7	M = 3,44 S = 3,26 T = -0,30
Instabilt aktivt utstötta	M = 0,69 S = 1,01 T = 2,16	M = -0,17 S = 0,64 T = 0,060	1 2	2 3 4	4 5 6	6 7	M = 3,0 S = 2,09 T = -1,14
Tot. grupp	M = 0,004 S = 1	M = 0,001 S = 1	56 99	160 42	131 42	35 17	M = 3,80 S = 2,43

Tabell 17. Tecken på bristande anpassning på högstadiet, åk 8,
flickor

	Ängslan	Brist. självaccep.	Introversion	Asocialitet
Stabilt passivt utstötta	M = 8,75 S = 2,21 T = -1,27	M = 3,99 S = 1,41 T = 0,63	M = 3,17 S = 1,16 T = -0,63	M = 11,52 S = 7,48 T = 1,52
Instabilt passivt utstötta	M = 9,37 S = 2,57 T = 0,098	M = 3,26 S = 1,41 T = -1,43	M = 3,09 S = 1,00 T = -1,11	M = 11,41 S = 4,42 T = +1,21
Stabilt aktivt utstötta	M = 8,93 S = 2,51 T = -0,89	M = 3,74 S = 1,12 T = -0,14	M = 2,78 S = 1,30 T = -1,52	M = 9,79 S = 4,11 T = -0,12
Instabilt aktivt utstötta	M = 9,95 S = 2,95 T = 0,16	M = 4,34 S = 1,95 T = 0,78	M = 2,73 S = 1,19 T = -1,52	M = 8,48 S = 0,70 T = -1,06
Tot. grupp	M = 9,78 S = 2,53	M = 3,80 S = 1,41	M = 3,38 S = 1,03	M = 9,98 S = 3,02

Högt positivt värde = hög grad av ovanstående symtom

Flickorna tycks inte skilja sig från normalgruppen vad beträffar ängslan, bristande självacceptans eller introversion.

De passivt stabilt och instabilt utstötta visar högre grad av asocialitet än normalt. Spridningen är stor.

För pojkarnas del är bilden något mer komplicerad.

De passivt utstötta visar inga tecken på psykosomatiska symtom, medan de aktivt utstötta gör detta i något högre grad. Ingen av pojkgrupperna tycks speciellt utagerande.

De passivt stabilt utstötta pojkarna är den grupp som visar högst brottsbelastning något högre än genomsnittligt för normalgruppen. De flesta av dessa har emellertid konformerat.

Några tydliga tecken på bristande inre anpassning tycks inte vara utmärkande för elever med dåliga kamratrelationer. Om något, skulle det snarast vara frågan om mer bristande s. k. yttre anpassning, åtminstone för en del av dessa individer.

XIV BEGÅVNING OCH PRESTATION

XIV:1 Bakgrund

Man kan föreställa sig att trivseln med kamraterna i skolan har betydelse för upplevelsen av skolsituationen i stort sett, och att negativa kamratkontakter kan medföra att barnet tappar lusten att hävda sig prestationsmässigt eller tappar intresset för det mesta som har med skolan att göra. Det kan lika väl vara så att barnet kompenserar sin dåliga kamratsituation med överprestation.

Det kausala sambandet kan naturligtvis också vara omvänt, dvs att barnets begåvning är en bakomliggande orsak till popularitet.

I en undersökning gjord inom Örebroprojektet (Josephson, 1967) framkom svaga samband mellan popularitet hos det egna könet och prestation, vid given intelligens bland pojkar och flickor i åk 3 och 6.

Gronlund (1959) fann inga direkta samband mellan status och IQ. Men populära barn tenderade att ha hög intelligens, impopulära barn att ha låg intelligens. Mycket intelligenta barn har ibland funnits vara lågt accepterade av klasskamrater - oftare än högt accepterade bland lågintelligenta. Den lågpopulära gruppen skulle därför vara ganska heterogen i detta avseende.

Lawin (1965) gör en sammanfattning av olika undersökningar angående kamratstatus och prestation:

I lägre årskurser tycks det finnas positiva samband mellan popularitet och prestation - vid kontroll av begåvning försvinner emellertid sambanden - varför man kan dra den slutsatsen att kamratstatus snarare påverkas av begåvning och i andra hand hans av prestation.

I högre åldrar i skolan har emellertid bilden visats mer komplicerad och är troligtvis mer beroende av den aktuella gruppens värderingar av prestation.

XIV:2 Resultat

Av tabell 18 framgår resultat från begåvningsprov i åk 6.

Tabell 18 DBA - åk 6

	Pojkar	Flickor
passivt stabilt utstötta	M = 34.72 s = 6.00 T = 1.22	M = 27.90 s = 9.70 T = -1.33
passivt instabilt utstötta	M = 34.09 s = 6.22 T = 1.13	M = 26.42 s = 7.82 T = -2.11
aktivt stabilt utstötta	M = 28.69 s = 6.71 T = -1.11	M = 25.63 s = 9.28 T = -2.18
aktivt instabilt utstötta	M = 29.00 s = 9.07 T = -1.08	M = 25.12 s = 9.01 T = -2.04
Totalgruppen	M = 31.26 s = 8.21	M = 31.13 s = 8.22

De passivt utstötta pojkarna - stabilt och instabilt, är de som visar högst begåvningsresultat - något över genomsnittet. Övriga pojkar, de aktivt utstötta, visar sämre begåvningsresultat än normalt. Flickorna i alla grupper ligger begåvningsmässigt betydligt under genomsnittet.

Av tabellerna 19, 20 och 21 framgår medelbetyget i åk 8 och 9.

Tabell 19. Betyg, åk 8, pojkar

	Medel- betyg	Spridning
passivt stabilt utstötta	2.79	0.72 T=-0.95
passivt instabilt utstötta	2.69	0.49 T=-2.06
aktivt stabilt utstötta	2.48	0.63 T=-2.88
aktivt instabilt utstötta	2.48	0.86 T=-2.16

Tabell 20. Betyg, åk 8, flickor

	Medel- betyg	Spridning
passivt stabilt utstötta	2.74	0.55 T=-1.62
passivt instabilt utstötta	2.46	0.61 T=-3.85
aktivt stabilt utstötta	2.71	0.76 T=-1.20
aktivt instabilt utstötta	2.44	0.69 T=-2.15

Tabell 21. Betyg och linjetillhörighet, åk 9

	Pojkar	linje	Flickor	linje
Stabilt	M = 2.70	teor. = 8	M = 2.90	teor. = 8
passivt	s = 0.75	pr. = 2	s = 0.58	pr. = 2
utstötta	T = -1.25		T = -0.51	
Instabilt	M = 2.76	teor. = 10	M = 2.64	teor. = 9
passivt	s = 0.02	pr. = 0	s = 0.44	pr. = 6
utstötta	T = -1.26		T = -3.20	
Stabilt	M = 2.60	teor. = 10	M = 2.79	teor. = 5
aktivt	s = 0.41	pr. = 0	s = 0.76	pr. = 2
utstötta	T = -2.10		T = -0.72	
Instabilt	M = 2.62	teor. = 8	M = 3.08	teor. = 8
aktivt	s = 0.70	pr. = 2	s = 0.87	pr. = 0
utstötta	T = -1.69		T = 0.29	

teor. = teoretiska linjer, pr. = praktiska linjer

Medelbetyget för både pojkar och flickor ligger i åk 8 och 9 under medelbetyget 3 utom för de aktivt instabilt utstötta flickorna som i åk 9 visar genomsnittliga prestationer, och högre än man kunnat vänta sig med hänsyn till resultat på begåvningsprov.

De passivt utstötta pojkarna underpresterar med tanke på höga resultat på begåvningsprov i åk 6. Detta gäller både i åk 8 och 9. Dåliga kamratrelationer tycks för dessa pojkar snarast resultera i underprestation.

Man kan inte generellt dra någon slutsats om samband mellan dåliga kamratrelationer och skolprestation. För flickornas del måste här tas hänsyn till begåvningsfaktorn, och det är sannolikt inte frågan om underprestation som följd av dåliga kamratrelationer. Faktorerna samverkar troligtvis på ett mer komplicerat sätt, där det är svårt att uttala sig om orsak och verkan, men det borde ligga närmast till hands att åtminstone för flickornas del anta, att elevernas värderingar när det gäller kamratval till en viss del speglar de egenskaper som värdesätts högt av skolan och samhället, nämligen skolbegåvning.

För pojkarnas del, åtminstone för de passivt utstötta borde man snarast tolka resultaten som tecken på underprestation, eventuellt delvis till följd av dåliga kamratrelationer.

XV ANDEL ELEVER SOM FORTSATTE TILL GYMNASIE-
SKOLAN

Av Örebroprojektets huvudgrupp 1182 elever fortsatte ca 85 % till gymnasieskolan, 11,4 % beräknat på huvudgruppen slutade under eller efter 1:a året (Beckne, 1973). Ungefär lika många pojkar som flickor slutade.

Av tabell 22 framgår den andel elever som slutat under åk 9, den andel som påbörjat gymnasiestudier och den andel som har slutat under eller efter åk 1 i gymnasieskolan. Procenttalen är beräknade på andel elever som påbörjat åk 9 i grundskolan.

Tabell 22. Andel som fortsätter till gymnasieskolan och som slutat under åk 1

	slutat eller gått om åk 9	POJKAR åk 1 gymn.	slutar åk 1 gymn.	slutat eller gått om åk 9	FLICKOR åk 1 gymn.	slutar åk 1 gymn.
passivt stabilt utstötta	9 %	72 %	9 %	9 %	60 %	-
passivt instabilt utstötta	-	81 %	9 %	-	46 %	6,5%
aktivt stabilt utstötta	17 %	66 %	17 %	25 %	62,5%	-
aktivt instabilt utstötta	28 %	66 %	-	11 %	44,5%	11 %
Total- grupp	7,2%	85 %	11,5%	1,1%	85 %	11,3%

Av pojkarna återfinns ca 70 % av de passivt stabilt utstötta på gymnasieskolan och något fler av de passivt instabilt utstötta.

Endast 66 % av de aktivt stabilt utstötta har fortsatt till gymnasium. 17 % har slutat under åk 1. Av de aktivt instabilt utstötta har 66 % fortsatt till gymnasium och alla dessa går kvar efter årskurs 1 och 11,5 % av dessa slutar åk 1.

Av de passivt stabilt utstötta flickorna har endast 60 % fortsatt till gymnasium, och ingen av dem har slutat under åk 1.

Av de passivt instabilt utstötta flickorna har endast 46 % återfunnits i gymnasieskolan, och 6 % har slutat under åk 1.

Av de aktivt stabilt utstötta flickorna har 62 % fortsatt till gymnasium, medan 44 % av de aktivt instabilt utstötta har återfunnits på gymnasiet, och 11 % som slutat under åk 1.

XIV SAMMANFATTNING

Syftet med denna studie har varit att belysa situationen och utvecklingen hos barn som på lågstadiet i grundskolan var utstötta ur kamratgruppen. Olika former av utstötthet har definierats och barnen har delats in i grupper om passivt och aktivt utstötta. Passivt utstötta var de barn som man kan anta i stor utsträckning negligeras av de övriga i klassen, medan aktivt utstötta var de barn som var mer direkt illa omtänkta.

Av samtliga skolelever i Örebro i åk 3-65 har dessa två extremgrupper om passivt och aktivt utstötta uttagits med hjälp av sociometriska data. Antalet passivt utstötta barn var: pojkar 23, flickor 26. Antalet aktivt utstötta var: pojkar 31, flickor 22.

Med utgångspunkt från motsvarande sociometriska skattningar i åk 6 har dessa grupper indelats i stabilt och instabilt utstötta och samtliga grupper har följts upp på högstadiet.

Undersökningsgrupperna har jämförts med totalgruppen (samtliga elever i Örebro i samma årskurs) i ett antal variabler avsedda att belysa individens sociala anpassning, inre anpassning och prestation. Variablerna har mätts med elevenkäter, föräldraenkäter, kamratskattningar samt betyg.

Ytterligare en faktor som studerats i anknytning till stabiliteten är frekvens av klassbyte i samband med övergången från låg- till mellanstadiet. Signifikansprövningar i förekommande fall har utförts genom T-prövning samt χ^2 -prövning.

Resultaten visar att av de pojkar och flickor som i åk 3 inte fick några som helst förstaval av sina kamrater, fick ungefär hälften av dessa lika låga skattningar i åk 6. Av de övriga som till åk 6 hade förbättrat sina relationer, hade de flesta gjort detta i mycket liten utsträckning, men de fick nu åtminstone något eller några andra eller tredjehandsval.

Av de barn som hade extremt dåliga kamratrelationer i både åk 3 och 6 hade de flesta dåliga relationer även i åk 8.

Bland dem som i åk 6 fått bättre kamratskattningar hade fler individer bytt skolklass än bland dem som hade stabilt dåliga relationer.

En granskning av den sociala bakgrunden visar att de aktivt stabilt utstötta kom från hem med något lägre socioekonomisk nivå än vad som var genomsnittligt för totalgruppen.

För flickornas del tycktes både passivt och aktivt stabilt utstötta uppleva dålig skol- och kamrattrivsel i både åk 3 och 8. Detta tycktes kombinerat med låg självskattning på låg- och mellanstadiet. Tendenserna var mest uttalade för de passivt utstötta. Samtliga flickor gav i viss mån även uttryck för dålig trivsel med lärarna på högstadiet, samt de aktivt stabilt utstötta även till föräldrarna.

I åk 3 och 6 upplevdes flickorna av lärarna som disharmoniska, okoncentrerade och omotiverade (visade skolleda) samt i någon mån tillbakadragna. Det senare gällde ej för de passivt stabilt utstötta. I åk 3 och 6 tycktes alla flickor utom de passivt instabilt utstötta uppfattas som aggressiva av lärarna. De stabilt utstötta grupperna upplevdes som spända i åk 3.

Det är svårt att finna något typiskt beteendemönster för någon av grupperna. De stabilt utstötta tycktes inte vara sämre anpassade än de instabilt utstötta, och något genomgående beteendemönster som kunde skilja de passivt från de aktivt utstötta är svårt att urskilja.

Nästan genomgående tycktes flickorna emellertid i nästan samtliga dessa variabler av lärarna upplevas som "sämre anpassade", även om det ofta är frågan om ganska svaga tendenser.

Ingen av flickgrupperna visade på högstadiet några uttalade tecken på "bristande inre anpassning" i form av ängslan, bristande självaccaptans, eller inåtvändhet. De passivt utstötta flickorna visade däremot vissa tendenser till "asocialt beteende".

Samtliga flickor visade låga resultat på intelligenstest i åk 6 samt låga betyg på högstadiet.

I samtliga flickgrupper med undantag för de passivt instabilt utstötta var det en större andel som slutade i åk 9 än det var i totalgruppen.

Dessutom gällde för flickorna att en mindre andel än genomsnittligt för totalgruppen fortsatte till gymnasieskolan.

Pojkarna visade inga genomgående tendenser till vantrivsel med skolan eller kamraterna i åk 3 eller 8. De aktivt stabilt och instabilt utstötta tycktes trivas något sämre än övriga i åk 3, de aktivt instabilt utstötta även i åk 9.

När det gäller självvärdering visade samtliga pojkgrupper utom de stabilt aktivt utstötta tendenser till låg självskattning i både åk 3 och 6. Spridningarna är mycket stora vilket tyder på att dessa pojkar skattat sig själva extremt högt eller extremt lågt, ett förhållande som noterats i tidigare studier av barn med dåliga kamratrelationer.

Både passivt och aktivt utstötta pojkar tycktes på högstadiet uppleva goda mammarrelationer men tendenser fanns till sämre upplevelser av papparelationerna hos passivt utstötta.

Även pojkarna upplevdes av lärarna i åk 3 och 6 som aggressiva, disharmoniska, okoncentrerade samt visade låg motivation med undantag för de passivt utstötta i åk 3 och 6. De passivt stabilt utstötta upplevdes som spända i åk 3.

Inte heller för någon av pojkgrupperna framträder något utpräglat typiskt beteendemönster. Många av pojkarna upplevdes emellertid av lärarna i någon utsträckning som "sämre anpassade" i nästan alla dessa avseenden.

De aktivt stabilt utstötta tycktes på högstadiet i någon grad uppleva psykosomatiska symtom. De stabilt passivt utstötta tycktes snarare vid denna tidpunkt vara mer utagerande. De stabilt passivt utstötta är också den enda av pojkgrupperna som i åk 9 uppgav sig ha begått fler brott än genomsnittligt. De flesta av dessa hade emellertid konformerat vid tidpunkten för datainsamlingen.

På intelligenstest i åk 6 visade de passivt stabilt och instabilt utstötta pojkarna högre resultat än genomsnittligt för denna årskurs - de aktivt utstötta något lägre.

Samtliga pojkar visade på högstadiet lägre skolprestationer än genomsnittligt för totalgruppen. För de passivt utstötta kunde man tolka detta som tecken på underprestation med tanke på de höga resultaten på intelligenstest i åk 6.

För de aktivt stabilt och instabilt utstötta gäller att fler än genomsnittligt för årskursen slutat åk 9 samt att en mindre andel än i totalgruppen fortsätter till gymnasieskolan. I den passivt stabilt utstötta gruppen är frekvensen som fortsätter till gymnasium också något lägre än totalt.

Resultatöversikt

I nedanstående översikt används beteckningar + - o x. + tecken innebär att gruppen genomsnittligt visat ett "välanpassat" beteendemönster. o-tecken innebär att gruppen inte skiljer sig från totalmedelvärdet. - tecken innebär att gruppen visar tendenser till ett "sämre anpassat" mönster och x-tecken innebär att gruppen skiljer sig signifikant från totalgruppen. PS = Passivt stabilt utstötta, PI = Passivt instabilt utstötta. AS = Aktivt stabilt utstötta och AI = Aktivt instabilt utstötta ($x = p < 0,10$).

<u>Hembakgrund</u>		<u>Pojkar</u>		<u>Flickor</u>	
	PS	-		-	
	PI	o		-	
	AS	-		-	
	AI	o		o	
<u>Skol- och kamrattrivsel</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 8</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 8</u>
	PS	+	o	- x	- x
	PI	o	o	+	o
	AS	-	o	-	-
	AI	- x	+	o	o
<u>Självskattning</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	-	-	- x	- x
	PI	-	-	-	o
	AS	o	o	-	-
	AI	-	-	- x	-
<u>Lärarskatt- ningar</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	-	o	o	-
<u>Aggresivitet</u>	PI	+	o	- x	-
	AS	-	o	- x	-
	AI	- x	-	- x	- x
<u>Motorisk oro</u>	PS	-	o	o	o
	PI	-	o	-	o
	AS	o	+	-	-
	AI	- x	- x	o	-

Tillbakadragen-	<u>Pojkar</u>		<u>Flickor</u>		
	åk 3	åk 6	åk 3	åk 6	
<u>het</u>	PS	o	o	-	-
	PI	-	-	-	- x
	AS	- x	-	-	- x
	AI	-	o	-	-
<u>Disharmoni</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	-	-	-	o
	PI	o	o	- x	- x
	AS	- x	-	- x	- x
AI	- x	- x	- x	-	
<u>Bristande koncentration</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	- x	-	- x	-
	PI	o	o	-	- x
	AS	-	-	-	- x
AI	- x	- x	- x	- x	
<u>Bristande motivation</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	-	o	-	- x
	PI	o	o	- x	- x
	AS	-	-	- x	-
AI	- x	-	- x	- x	
<u>Spänning</u>		<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>	<u>åk 3</u>	<u>åk 6</u>
	PS	- x	aspi- o	- x	aspi- o
	PI	+ ra-	+ tion	-	ra- o
	AS	- x	+ tion	o	+ tion
AI	o	o	-	+	
<u>Föräldrare- lationer</u>		<u>åk 9</u>		<u>åk 8</u>	
		<u>Mamma</u>	<u>Pappa</u>	<u>Mamma</u>	<u>Pappa</u>
	PS	o	-	o	+
	PI	o	- x	+	+
AS	o	+	- x	o	
AI	+	-	-	o	
<u>Lärrare- lationer</u>				<u>åk 8</u>	
	PS			-	
	PI			-	
	AS			-	
AI			-		

Psykosoma-	<u>Pojkar</u>		Ängslan	<u>Flickor</u>	
		åk 9			åk 8
<u>tiska</u>	PS	+		PS	+
<u>symtom</u>	PI	o		PI	o
	AS	-		AS	+
	AI	-		AI	o
<u>Utagerande</u>			<u>Bristande</u>		
	PS	o	<u>självaccep-</u>	PS	-
	PI	+	<u>tans</u>	PI	+
	AS	o		AS	o
	AI	o		AI	-
				<u>Inåtvändhet</u>	
				PS	+
				PI	+
				AS	+
				AI	+
<u>Brottsbe-</u>			<u>Asocialitet</u>		
<u>lastning</u>	PS	-		PS	-
	PI	o		PI	-
	AS	o		AS	o
	AI	+		AI	+
<u>Intelligens</u>					
<u>DBA</u>		<u>Pojkar</u>			<u>Flickor</u>
		åk 6			åk 6
	PS	+		PS	-
	PI	+		PI	-
	AS	-		AS	-
	AI	-		AI	-
<u>Betyg</u>		<u>åk 8</u>	<u>åk 9</u>	<u>åk 8</u>	<u>åk 9</u>
	PS	-	-	-	-
	PI	-	-	- x	- x
	AS	-	-	-	-
	AI	-	-	-	o

Diskussion

Huvudproblemet i detta arbete har varit att allmänt belysa situationen och utvecklingen hos barn med dåliga kamratrelationer i tidig skolålder, och se i vad mån detta är ett stabilt mönster som eventuellt kan ses som tecken på störd anpassning som medför svårigheter för individen i den senare utvecklingen.

Studien har varit uteslutande av explorativ art och innefattar inga analysmetoder som kan belysa mer specifika frågeställningar som kan uppkomma i samband med den bild som resultaten visar.

Barnens utveckling har kunnat följas under en ganska lång tidsperiod - men trots detta är det svårt att uttala sig om orsaksförhållanden, då det saknas kunskap om barnens liv före tidpunkten för datainsamlingen. (B. Adebäck, 1969, påvisade i en extremgruppsundersökning av barn med dåliga kamratrelationer "hemklimatets" stora betydelse för kamratstatusen.)

I den mån dessa förhållanden inte kan utredas, kan det ändå vara av värde att belysa barnens situation för att öka förståelsen av deras problematik.

Som urvalsinstrument för dålig kamratanpassning har använts det sociometriska måttet, vilket är ett objektiva mått. Barnens subjektiva upplevelse av kamratsituationen är naturligtvis lika viktig i sammanhanget, men mäter inte alltid samma sak. I undersökningen har emellertid framkommit en ganska stor överensstämmelse mellan de båda måtten.

Barnen med dåliga kamratrelationer har indelats i grupper om passivt och aktivt utstötta. De passivt utstötta utgör enligt det sociometriska måttet och beräknat på medelvärdet av skattningarna en mellangrupp som vid första anblick på skattningsmedelvärdet inte borde vara speciellt dåligt kamratanpassade. Då de emellertid saknade förstaval har de betraktats som en riskgrupp.

Några uttalade antaganden om typiska beteendemönster för de passivt respektive de aktivt utstötta, har inte gjorts, även om det i litteraturen förekommer antydningar om att de som är ignorerade av gruppen, skulle vara mer tysta och tillbakadragna än de mer aktivt

illa omtyckta (Jennings, 1950). Av resultaten i denna studie framgår emellertid inga sådana tydliga skillnader. Den slutsats man kan dra är att kamratsituationen för de passivt utstötta, och speciellt när det gäller flickorna, var minst lika besvärlig som för de aktivt utstötta, både tidigt och senare under skoltiden.

Sammanfattningsvis kan sägas att dåliga kamratrelationer på låg- och mellanstadiet både för passivt och aktivt utstötta, för flickornas del tycktes vara relaterat till låg självskattning, dålig skol- och kamratrivsel samt en uppfattning från lärarna om ett allmänt något "sämre" anpassat beteendemönster i klassrumssituationer.

Vidare var detta också relaterat till låga resultat på intelligenstest. På högstadiet upplevde de dålig kamratrivsel och i någon grad dålig trivsel med lärarna, samt visade låga skolprestationer.

För pojkarnas del tycktes dålig kamratrelation vara relaterat till ett något "sämre" anpassat beteendemönster i skolan som det upplevdes av lärarna på låg- och mellanstadiet. I prestationer på intelligenstest skilde sig pojkgrupperna, de passivt utstötta visade bättre resultat än genomsnittligt, de aktivt utstötta något sämre, Samtliga pojkar visade låga skolprestationer på högstadiet, vilket för de passivt utstötta kan tolkas som underprestation.

Andra förhållanden som kunnat belysa situationen ytterligare är bl a gruppklimatet i klasserna och lärarnas inställning till barnen, men detta har inte kunnat göras, då det saknats information.

Litteraturförteckning

- Adler, A. & Ganz, M. Adlers psykologi och barnets utveckling, 1939.
- Alexander, T. & Alexander, M. A study of personality and social status. *Child development*, 23, 227-223, 1952.
- Andersson, N-G. Tonårsflickors situation. Intervjustudie av 14-15 åriga flickor. Diskussion av problem vid validering av kliniskt material. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1974 (stencil).
- Beckne, R. Studieavbrott i gymnasieskolan. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1973 (stencil).
- Beckne, R. Studieavbrott i gymnasieskolan. Rapport nr 2. Gymnasieelevers syn på sin skola. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1973 (stencil).
- Beeman, N. P. Problem behaviour in the elementary school. *Child development*, 39, 895-903, 1968.
- Bergman, J. Impopulära elever - En explorativ studie av lågstadielever som visat låg social status i åk 1, 2 och 3 enligt lärarskattningar och sociogram. Göteborg: Pedagogiska institutionen, 1965. Trebetygsuppsats.
- Bjerstedt, Å. Interpretations of sociometric status, 1956.
- Bonney, M. F. Personality of socially unseccful children. *Journal of educational psychology*, 449-472, 1943.
- Bonney, M. F. The relative stability of social, intellectual and academic status in grades 2 to 4 and the interrelationships between these various forms of growth. *Journal of educational psychology*, 34, 38-102, 1943.
- Cole, H. *Journal of personality and social psychology*, Vol. 3, No. 4, 420-426, 1965.
- Crafoord, K. Symtom eller ålderstypiskt beteende? En studie av 15-åriga flickor. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1972 (stencil).
- Dunnington, M. J. Behavioural differences of sociometric status groups in a nursery school. *Child development*, 28, 103-111, 1957.

- Elkins, D. Some factors related to the choice status of ninety eightgrade children in a school society. *Genetic psychology, Monographs*, 58, 207-272, 1958.
- Evans, K.M. *Sociometry and education*. London, 1962.
- Flinck, K. Skolanpassning hos elever på enhetsskolans/grundskolans högstadium. Report from institute of education, 3, University of Lund, 1965.
- Goslin, D.A. Accuracy of self perception and social acceptance. *Sociometry*, 25, 283-296, 1962.
- Gronlund, N.E. & Andersson, L. Personality characteristics of socially accepted, socially neglected and socially rejected junior high school pupils. *Educational administration and supervision*, 43, 329-338, 1957.
- Gronlund, N.E. Relationship between the sociometric status of pupils and teachers' preferences for and against having them in class. *Sociometry*, 16, 142-150, 1953.
- Horney, K. *Våra inre konflikter*. Stockholm: Raben & Sjögren, 1950.
- Horney, K. *Den neurotiska nutidsmänniskan*. Stockholm: Natur & Kultur, 1948.
- Horney, K. *A constructive theory of neurosis*. New York, 1955.
- James, W. *The principles of Psychology*. New York: Henry Holt, 1890, 293.
- Jennings, H.R. *Leadership and isolation*. New York, 1950.
- Johannesson, I. *Sociala relationer mellan barn i folkskoleklasser*. Lund, 1954.
- Johannesson, I. *Tonåringar i skolan. En follow-up studie av högstadieelevers skolanpassning i skilda skolmiljöer. Delrapport III. Självvärdering och kamratvärdering*. Stockholm, 1961.
- Josephson, I. *Sociala relationer och skolprestationer. En empirisk studie av barn i olika åldrar*. Stockholm: Psykologiska institutionen, 1967 (stencil).
- Kidd, J.W. An analysis of social rejection in a collage men's residens hall. *Sociometry*, 14, 226-234, 1951.

- Kuhlen, R.G. & Collister, G.E. Sociometric status of sixth- and ninth graders who fail to finish high school. Educational and psychological measurement, 12, 632-637, 1952.
- Lawin, D.E. The prediction of academic performance. A theoretical analyses and review of research. New York; 1965.
- Magnusson, D., Dunér, A. & Zetterblom, G. Adjustment - a longitudinal study. The Örebro project. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1974.
- May, R. Kärlek och vilja. Stockholm: Bonniers, 1972.
- Northway, M.L. Outsiders.Sociometry, 7, 10-25, 1944.
- Olweus, D. Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobbing. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1973.
- Patriksson, G. Alingsåsundersökningen. Gruppinflytande, kamratval och attitydförändring i skolan. En teoretisk-metodisk översikt med ett empiriskt bidrag. Göteborg, 1970 (stencil).
- Prescott, The child in the educative process. New York, Toronto, 1957.
- Rogers, C. The clinical treatment of the problem child. Boston, 1939.
- Rogers, C. On becoming a person. A therapist's view of psychotherapy, 1961.
- Sells, S. & Roff, M. Peer acceptance - rejection and personality development. Texas and Minnesota, 1967.
- Sullivan, H.S. The interpersonal theory of psychiatry. London; Tavistock Publication Limited, 1953.
- Taiguri, R., Blake, R. & Bruner, J.S. Some determinants of the perception of positiva and negativa feelings in others. J. adnorm. soc. psych., 40, 585-592, 1953.
- Trent, R.D. Socioemphatic ability in a group of institutionalized delinquent boys. J. Genet. Psychol., 91, 99-100, 1957.
- Wright, H.F., Parker, R.G., Vall, J. & Schoggen, Ph. Toward a psychological ecology of the classroom. J. educ. rec, 45, 187-200, 1951.
- Wylie, R.C. The self concept. A critical survey of pertinent research litterature. Lincoln, 1961.

Frågor, som ingår i faktorn Allmän skoltrivsel

Pojkar, åk 3, 1965

Allmän skoltrivsel

<u>Item nr</u>	<u>Formulering</u>	<u>Faktorladdning</u>
15	Har Du roligt på rasterna?	.68
32	Hur många av Dina kamrater trivs Du med i klassen?	.68
23	Får Du vara med och leka med dem som Du helst vill leka med på rasterna?	.66
20	Tycker Du att det är bråkigt i klassrummet när ni arbetar?	.62
7	Trivs Du med Dina kamrater i klassen?	.60
5	Tycker Du att kamraterna bråkar mycket på rasterna?	.53
4	Tycker Du att det är roligt i skolan?	.48
10	Händer det att andra barn bråkar med Dig till och från skolan?	.48
31	Brukar Du fråga fröken om saker Du undrar över?	.41
26	Händer det att Du är rädd för någon på rasterna?	.40
36	Vågar Du fråga Din fröken om saker Du undrar över?	.40
34	Får Du vara ifred på rasterna?	.39

Frågor, som ingår i faktorn Allmän skoltrivsel

Flickor, åk 3, 1965

Allmän skoltrivsel

<u>Item nr</u>	<u>Formulering</u>	<u>Faktorladdning</u>
32	Hur många av Dina kamrater trivs Du med i klassen?	.72
9	Tycker Du att det är jobbigt i skolan?	.67
4	Tycker Du att det är roligt i skolan?	.63
15	Har Du roligt på rasterna?	.61
7	Trivs Du med Dina kamrater i klassen?	.61
18	Hur vill Du helst leka på rasterna?	.43
26	Händer det att Du är rädd för någon på rasterna?	.43
22	Får Du vara med och leka med dem som Du helst vill leka med på rasterna?	.40
8	Tycker Du att det är roligt att få gå fram till svarta tavlan för att rita, räkna eller skriva något?	.40
36	Vågar Du fråga Din fröken över saker Du undrar över?	.36

Frågor, som ingår i faktorn Allmän skoltrivsel

Flickor, åk 3, 1965

Allmän skoltrivsel

<u>Item nr</u>	<u>Formulering</u>	<u>Faktorladdning</u>
32	Hur många av Dina kamrater trivs Du med i klassen?	.72
9	Tycker Du att det är jobbigt i skolan?	.67
4	Tycker Du att det är roligt i skolan?	.63
15	Har Du roligt på rasterna?	.61
7	Trivs Du med Dina kamrater i klassen?	.61
18	Hur vill Du helst leka på rasterna?	.43
26	Händer det att Du är rädd för någon på rasterna?	.43
22	Får Du vara med och leka med dem som Du helst vill leka med på rasterna?	.40
8	Tycker Du att det är roligt att få gå fram till svarta tavlan för att rita, räkna eller skriva något?	.40
36	Vågar Du fråga Din fröken över saker Du undrar över?	.36

Definition av variabler använda vid lärarskattningar

Åk 3 och 6

Aggressivitet

Beteende A:

De är aggressiva mot lärare eller kamrater. De kan vara t ex upp-
nosiga, uppkäftiga, aktivt saboterande eller uppviglande. De bråkar
gärna med kamraterna och ställer gärna till gräl med dem.

Beteende B:

De har förtroendefullt samarbete med läraren och positiva kamrat-
kontakter. Deras förhållande till människor får mycket lätt inslag
av tillgivenhet och värme.

De flesta barn befinner sig mellan dessa två yttervärden.

Motorisk oro

Beteende A:

De har ytterst svårt att sitta stilla under lektionerna. De rör sig
oroligt i bänken eller vill gärna röra sig omkring i klassrummet
även under lektionstid. De kan också vara pratiga och högljudda.

Beteende B:

De har inga som helst svårigheter att underordna sig till och med
höga krav på stillhet och tystnad.

De flesta barn befinner sig mellan dessa båda yttervärden.

Tillbakadragenhet

Beteende A:

Beteendet hos sådana elever karakteriseras av försagdhhet och blyg-
het. De förefaller ha dålig självkänsla. De är "hämmade" och
vågar ej ge uttryck för sig själva.

Beteende B:

Dessa barn är utpräglad och konstant öppna och frimodiga.

De flesta barn är varken speciellt hämmade eller utpräglad och
konstant öppna.

Disharmoni

Beteende A:

De förefaller mycket disharmoniska och olyckliga. De befinner sig ofta i öppna eller tillbakahållna konflikter med omgivningen eller med sig själva.

Beteende B:

De tycks mycket harmoniska och balanserade och är sällan indragna i djupare konflikter varken med omgivningen eller sig själva. De förefaller att känslomässigt "ha det bra" i skolan.

De flesta barn intar en position någonstans mellan dessa yttergrupper.

Distraction

Beteende A:

De kan inte samla sig inför förelagt arbete utan sysslar med ovidkommande saker eller sitter och hänger eller "drömmer". För några ögonblick kan de ägna sig åt uppgiften men låter sig strax fångas av ovidkommande händelser eller tankar. De ger i allmänhet snabbt upp även om arbetet är avpassat efter deras begåvningsnivå.

Beteende B:

De har en utpräglad förmåga att fördjupa sig i en uppgift och arbeta koncentrerat. De låter sig aldrig distraheras och ger inte heller upp arbetet med en uppgift, som passar deras begåvningsnivå.

Det vanligaste är att barn befinner sig mellan dessa ytterligheter.

Skolleda

Beteende A:

De ger intryck av att känna stark olust inför inlärningsuppgiften och lärostoffet, och de syns uppleva en allmän vantrivsel och skolleda. De är ointresserade och mycket svåra att engagera i skolans vanliga arbete.

Beteende B:

De är starkt skolmotiverade och trivs i skolmiljön.

De flesta elever känner varken någon starkare skolleda eller har en utpräglad skolmotivation.

Spänning

Beteende A:

De utmärks av att de i relation till sina förutsättningar har alltför stora krav på sig själva. De spänner sina krafter till det yttersta för att lyckas med sina uppgifter. De kan kallas "överambitiösa",

Beteende B:

De utnyttjar på ett naturligt sätt sina intellektuella och personlighetsmässiga resurser. Deras skolprestationer genomförs därför utan någon anspänning.

De flesta barn befinner sig mellan dessa ytterligheter.

Tolkning av individuella faktorpoäng, elevenkät åk 9

Faktorns namn

HÖGT POSITIVT värde

Pojkar

1. Modersrelationer	<u>dålig</u> modersrelation
2. Psykosomatiska reaktioner (eller symtom)	har <u>många symtom</u>
3. Utagerande och självsäkert	<u>osäker</u> , mindre mogen ej utagerande
7. Kamratrelationer	<u>viktigt</u> att vara populär bland kamrater, har oftare bästa vän, oftare samma åsikter, känner sig mer populär bland kamrater
8. Fadersrelationer	<u>bra</u> fadersrelation

Frågornas fördelning på de olika faktorerna (1-9)

Faktor	Pojkar
1. Modersrelationer	26. Gör Du ofta tvärtemot vad Dina föräldrar vill att du ska göra? 33. Hur bra tycker Du att Du och Din mamma förstår varandra? 35. Önskar Du att Din mamma vore annorlunda? 37. Grälar och bråkar Du och Din mamma med varandra? 8. Har det hänt att Du varit med om att göra saker som Du egentligen inte ville bara för att få vara med vissa kamrater?
2. Psykosomatiska reaktioner	32. Hur ofta har Du under detta läsår haft "nervös mage"? 34. Hur ofta har Du under detta läsår haft svårt att somna? 36. Hur ofta har det hänt under detta läsår att Du sovit oroligt och vaknat under natten?

Faktor

Pojkar

3. Utagerande och självsäkerhet	16. Känner Du Dig mer eller mindre mogen än Dina klasskamrater? 40. Har Du druckit så mycket öl, sprit eller vin att Du känt Dig berusad? 42. Har Du rökt hasch? 39. Har Du rymt hemifrån någon gång? 21. Brukar Du vara nervös och orolig för att redovisa arbetsuppgifter inför klassen? 31. Känner Du Dig blyg och osäker bland jämnåriga?
---------------------------------	--

Faktor	Pojkar
7. Kamratrelationer	3. Är det viktigt för Dig att vara populär bland kamrater? 4. Brukar Du ha samma åsikter som Dina kamrater om det mesta? 25. Har Du någon bästa vän/vänner? 29. Känner Du Dig populär bland kamraterna? 5. Tror Du att Du oftare än Dina kamrater tänker på om Du gör rätt eller fel?
8. Fadersrelationer	11. Önskar Du att Din pappa vore annorlunda? 17. Hur bra tycker Du att Du och Din pappa förstår varandra? 41. Grälar Du och Din pappa med varandra?

Beskrivning av faktorer som ingår i elevenkät för flickor åk 8/70

- Faktor I: Innehåller 10 variabler med relativt låga laddningar, som samtliga tillhör endera psykosomatikgruppen eller affektgruppen. Faktorn har betecknats "Ängslighet".
- Faktor III: Denna faktor består av 14 variabler, som samtliga rör relationen till mamman samt de variabler som rör relationen till hemmet och till bägge föräldrarna. Denna faktor har kallats "Mamma- och hemrelation".
- Faktor IV: Innehåller 11 variabler, nämligen samtliga lärarrelationsvariabler samt 4 med något lägre faktorladdningar än de övriga. Dessa fyra är "Skolambition", "Nöjd med utseende", "Nöjd med sätt" och "Nöjd med eget skolarbete". Denna faktor har, icke helt nöjaktigt, betecknats "Lärary- och skolrelation".
- Faktor V: Innehåller de 6 variabler med höga laddningar som rör relationen till pappan. Faktorn betecknas "Papparelation".
- Faktor VI: "Kamratrelationer", innehåller 11 variabler, samtliga rörande relationer till kamrater.
- Faktor VII: Innehåller 10 asocialitetsvariabler. Av de asociala beteendena är det endast "Trakasseri" samt "Driva på stan" som inte når en laddning på 0,35 i denna faktor. Faktorn betecknas "Asocialitet".
- Faktor IX: Innehåller 4 variabler. Av dessa berör 2 variabler könsvärdering och 2 variabler angår önskan om självförändring. Denna faktor skulle möjligen kunna tolkas som grad av acceptans av aktuell roll. Det förefaller alltså som om den självkänsligrupp som undersökningen utgått från kan uppdelas i två komponenter, dels "Negativ självkänsla", dvs låg värdering av sig själv som ingår i Faktor I, dels den här aktuella faktorn, som har betecknats "Självacceptans".

Faktor X: Innehåller 3 variabler, nämligen "Ledsenhet", "Dagdrömmar" samt "Sexuella funderingar". Variabeln "Behov att tala med utomstående", som inte medtagits p g a att den inte har någon faktorladdning som når upp till 0.35 har sin högsta laddning i denna faktor, 0.24. Denna faktor skulle kunna uppfattas, med stor försiktighet, som något av en depressionsfaktor. Beteckningen "Inåtvändhet" har valts.

Innehållet i faktorerna från elevenkät i åk 8, flickorFaktor I: Ängslan

Orolig sömn
 Insomn. svårigheter
 Dålig aptit
 Framtidsoro
 Nervös mage
 Läsläsningsoro
 Rädd att såra andra
 Mardrömmar
 Självanklagelser
 Kroppssoro

Faktor III: Mammarelationer

Förståelse i M-relationer
 Önskan M vore annorlunda
 Aggr. mot M
 Besviken på M
 Gräl med M
 Uppl. föräldraaggressivitet
 Uppl. föräldrakritik
 Ident. med M
 Trots mot föräldrar
 Uppl. föräldravesv.
 Uppl. föräldrarespekt
 Lust att trotsa föräldr.
 Föräldraberöende
 I vägen i hemmet

Faktor IV: Lärarrelationer

Uppl. lär. uppskattning
 Lärarrättvisa
 Läraruppskattning
 Lärarmothåll
 Uppl. lär. förståelse
 Nöjd med skolarbetet
 Trots mot lärare
 Skolambition
 Nöjd med utseende
 Säger emot lärare
 Nöjd med sätt

Faktor VI: Kamratrelationer

Lita på kamrater
 Kamratmothåll
 Ledsen på kamrater
 Kamrater orättvisa
 Kamratförståelse
 Osams med kamrater
 Utanför med kamrater
 Arg på kamrater
 Tröttnar på kamrater
 Uppl. kamrataceptans
 Ensamhet

Faktor V: Papparelationer

Önskan F vore annorlunda
 Aggr. mot F
 Besviken på F
 Förståelse i F-relation
 Gräl med F
 Ident. med F

Faktor VII: Asocialitet

Butikssnatteri
 Intygسفörfalskning
 Vandalism
 Skolk
 Snatterier
 Spritmissbruk
 Annan knark än hasch
 Hasch
 Smitning
 Rymning

Faktor IX: Självacceptans

Pojkrollspreferens
 Pojkrollen bättre
 Lust vara någon annan
 Ändra på sig

Faktor X: Introversion

Ledsenhet
 Dagdrömmar
 Sexuella funderingar